

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Eliška Trmalová

**Norský přístupový proces do ES/EU ve
srovnání s Dánskem a se Švédskem**

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Eliška Trmalová**

Vedoucí práce: **prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

TRMALOVÁ, Eliška. *Norský přístupový proces do ES/EU ve srovnání s Dánskem a se Švédskem*. Praha, 2016. 61 s. Bakalářská práce (Bc.), Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Petr Svobodný, PhD.

Abstrakt

Norsko v druhé polovině dvacátého století opakovaně usilovalo o vstup do Evropských společenství, později začleněných do nově vzniklé Evropské unie. V obou proběhnutých referendech roku 1972 a 1994 se ovšem jeho občané rozhodli poměrně těsnými výsledky proti vstupu do ES/EU. Oproti tomu jeho skandinávští sousedé, Dánsko roku 1972 a Švédsko roku 1994, se v referendech rozhodli stát členskými zeměmi ES/EU. Bakalářská práce na téma „Norský přístupový proces do ES/EU ve srovnání s Dánskem a se Švédskem“ se zabývá důvody, které způsobily odlišný výsledek referend v Norsku oproti Dánsku a Švédsku. Tyto země sdílí mnoho podobností, proto byl očekáván podobný výsledek referend, k čemuž ovšem nedošlo. Hlavní příčiny spatřuji ve třech hlavních bodech. Prvním bodem jsou bezesporu norská specifika, mezi něž patří silná tradice rybolovu či například zemědělství, které je nutné štědře dotovat státem. Dalším jsou ekonomické důvody, kam patří zejména norské zisky z exportu ropy a zemního plynu. Posledním bodem je neobyčejně silná norská národní hrdost, která je do určité míry dána historickými důvody a souvisí se strachem Norů ze ztráty své suverenity. V norské historii lze vyzkoumat i příčiny odporu mnoha Norů k pojmu „unie“, který v nich dodnes evokuje nesvobodu a útlak. Tato hlediska odlišují zásadně Norsko od jeho skandinávských sousedů. Práce je případovou studií založenou na komparaci přístupových procesů v jednotlivých státech.

Abstract

In the second half of the twentieth century Norway repeatedly made efforts to become a member of the European Communities, which were later incorporated into the newly created European Union. Two referendums were held – in 1972 and 1994 and in both of them Norwegian citizens decided that Norway will not become a member of the EC/EU. Outcomes of the referendums were narrow, though. Interesting fact is, that referendums

in the neighbor states - Denmark (1972) and Sweden (1994) ended up in favor of the European Communities/ the European Union. Bachelor thesis called „Norwegian Accession Process to the EC/EU Compared with Denmark and Sweden“ concentrates on reasons of the different outcome of referendums in Norway compared to Denmark and Sweden. These Scandinavian countries have many similar characteristics, therefore was expected similar outcome. In my opinion there are three main reasons for the different results of the referendums. Firstly, there are Norwegian specifics, such as widely popular fishing and protection of agriculture. Second are economic reasons that are linked to big profits from crude oil and natural gas export. Last reason is strong national pride and fear of losing the decision making in key subjects. In the Norwegian society is still existing trauma connected with history and it is closely related to animosity of the term „union“. These reasons are differentiating Norway from its neighbor states. This bachelor thesis is a case study based on comparison of accession processes in Norway, Denmark and Sweden.

Klíčová slova

Evropská společenství, Evropská unie, přístupový proces, referendum, Norsko, Dánsko, Švédsko

Keywords

the European Communities, the European Union, Accession Process, Referendum, Norway, Denmark, Sweden

Rozsah práce: 97 096 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. března 2016

Eliška Trmalová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, panu prof. PhDr. Svobodnému, Ph.D., za cenné rady a za vstřícnost při konzultacích.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Eliška Trmalová
E-mail:	eliskatrmalova@gmail.com
Studijní obor:	Mezinárodní teritoriální studia
Semestr a školní rok zahájení práce:	ZS 2014
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2016
Vedoucí bakalářského semináře:	doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D.
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.
Název práce:	Norský přístupový proces do ES/EU ve srovnání s Dánskem a se Švédskem
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):	Norská svébytnost a silná národní hrdost jsou dodnes přítomnými fenomény. Jejich původ je nutné hledat v historii, neboť Norsko trpělo pod cizími nadvládami a nezávislost získalo až roku 1905. To se projevilo i v postoji vůči Evropským společenstvím, později k Evropské unii, kdy Norové odmítali jakoukoliv formu politické unie. Norsko se vyznačuje řadou specifik, které určují jeho vlastní cestu. Patří mezi ně například silná tradice rybolovu a zemědělství, které je značně dotováno státem. Norský stát velmi zbohatl díky objevu ropy a zemního plynu v 70. letech a i to utvrdilo Nory, že členství v ES/EU pro ně není výhodné. Spolupráci s evropskými státy tak navázali pouze prostřednictvím ESVO a EHP. Průběh přístupových procesů spolu s výsledky a důsledky referend jsou předmětem této práce.
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Práce se posunula od tématu čistě norských referend ke kompletním přístupovým procesům, které jsou dále komparovány s podobnými přístupovými procesy norských sousedů – Dánska a Švédska. Při hlubším zkoumání tématu vyšlo najevo, že zkoumat pouze norské přístupové procesy je poněkud vytržené z kontextu a bylo tudíž nutné do práce zahrnout i Dánsko a Švédsko. První norský přístupový proces končící referendem roku 1972 je komparován s Dánskem a druhý, končící referendem roku 1994, je srovnáván se Švédskem, neboť v obou sousedních státech došlo k referendům o vstupu do ES/EU ve stejných letech jako v Norsku.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	<ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod 2. Historický vývoj Norska do roku 1945 3. Skandinávské země a jejich vztah k evropským integračním procesům 4. Přístupový proces do Evropských společenství roku 1972 – Norsko a Dánsko 5. Přístupový proces do Evropských společenství roku 1994 – Norsko a Švédsko 6. Srovnání obou norských pokusů o vstup do ES/EU 7. Závěr
Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):	Archer, C., <i>Norway outside the European Union: Norway and European Integration from 1994 to 2004</i> (New York: Routledge, 2005)

Arter, D., *Scandinavian Politics Today* (Manchester University Press, 1999)
 Bakke, E., Hroch, M., Kadečková, H., *Dějiny Norska* (Nakladatelství lidových novin, 2005)
 Brunclík, M., Havlík, V., Pinková, A., *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích* (Wolters Kluwer ČR a CEVRO institut, 2011)
 Fiala, P., Pitrová, M., eds., *Rozšiřování ES/EU* (Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2003)
 Goněc, V., *Od malé Evropy k velké Evropě 2*, (Masarykova univerzita, Brno, 2003)
 Granell, F., *The European Union's Enlargement Negotiations with Austria, Finland, Norway and Sweden* (Journal of Common Market Studies, vol. 33, No. 1, 1995)
 Gstöhl, S., *Reluctant Europeans – Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration* (Lynne Reinner Publishers, 2002)
 Ingerbritsen, Ch., *The Nordic States and European Unity* (London, Ithaca, 2000)
 Knudsen, F., O., Saeter, M., *Norway in: Wallace, H. (ed.), The wider Western Europe, reshaping the EC/EFTA relationship* (London: Pinter for the Royal Institute of International Affairs, 1991)
 Waever, O., Hansen, L., *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States* (Routledge, 2001)

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

1. Úvod	10
1.1 Definice základních pojmů	11
1.2 Zhodnocení použitých pramenů a literatury.....	12
1.4 Referenda	13
2. Historický vývoj Norska do roku 1945	14
2.1 Pojem „unie“	17
2.2 Zkratky norských politických stran.....	17
3. Skandinávské země a jejich vztah k evropským integračním procesům.....	18
3.1 Členství Norska, Dánska a Švédska v OSN, v NATO a v Radě Evropy	18
3.2 Severská spolupráce	19
3.3 Skandinávské země a jejich vztah k evropským integračním procesům.....	20
4. Přístupový proces do ES roku 1972 – Norsko a Dánsko	25
4.1 Norsko.....	25
4.1 Dánsko	30
4.3 Srovnání norského a dánského přístupového procesu do ES z roku 1972	34
5. Přístupový proces do EU roku 1994 – Norsko a Švédsko	36
5.1 Norsko.....	36
5.2 Švédsko	44
5.3 Srovnání norského a švédského přístupového procesu do EU roku 1994	48
6. Srovnání obou norských pokusů o vstup do ES/EU	50
6.1 Společné znaky obou přístupových jednání.....	50
6.2 Rozdílné znaky obou přístupových jednání	50
7. Závěr	53
Summary.....	56
8. Prameny a literatura	58
Prameny	58
Literatura.....	58

1. Úvod

Norsko je severský stát, který se celkem čtyřikrát pokoušel o vstup do Evropských společenství/Evropské unie. První dvě žádosti Norsko samo stáhlo v závislosti na odmítnutí britské žádosti francouzským prezidentem De Gaullem. Dvakrát ovšem proběhla kompletní jednání s ES/EU o přistoupení Norska, dvakrát se však jeho občané vyslovili v referendech proti vstupu. Proč se Norsko rozhodlo dvakrát nevstoupit do ES/EU a nenásledovat tak Dánsko, Švédsko a Finsko? Odpověď na tuto otázku tkví v detailním rozboru jednotlivých přístupových jednání a referend o vstupu do ES/EU. Porovnání pouze norských přístupových jednání a referend mezi sebou by ovšem bylo poněkud vytržené z kontextu, proto jsou jednotlivá jednání srovnávána s jednáními proběhnuvšími v sousedních státech, které jsou Norsku nejbližší nejen geograficky, ale také svým vnitřním uspořádáním a hodnotami. Norský přístupový proces do ES z přelomu 60. a 70. let je srovnán s přístupovým procesem, který proběhl přibližně ve stejné době v Dánsku. Druhý norský přístupový proces do EU (od listopadu 1993 již hovoříme o Evropské unii) z první poloviny 90. let je srovnán se švédským přístupovým procesem z týchž let. Dánsko i Švédsko se v referendech vyslovily pro vstup do ES/EU, ačkoli výsledky byly poměrně těsné. Norsko se jako jediný ze skandinávských států (nepočítáme-li Island) rozhodlo zůstat mimo EU. Otázkou tedy je „Co k tomuto rozhodnutí Nory vedlo a jaké byly důsledky tohoto rozhodnutí?“ Pro úplnost jsou taktéž porovnány oba norské přístupové procesy navzájem, v nichž je vidět určitá proměna smýšlení Norů a tudíž proměna důvodů vedoucích k odmítnutí vstupu do ES/EU. Norsko má zjevná specifika, která silně ovlivňují celou společnost, jsou jimi například tradice rybolovu a poněkud obtížně proveditelného zemědělství, prosazování státu blahobytu, stín historie a později také obří zisky z exportu ropy a zemního plynu. Domnívám se, že právě tato specifika ho odlišují od ostatních skandinávských zemí, ač s nimi Norsko sdílí řadu podobností. Mohla tato specifika ovlivnit rozdílný výsledek referend v Norsku oproti referendům ve Švédsku a v Dánsku? Práce je případovou studií založenou na komparaci několika subjektů, resp. států, která se snaží zodpovědět hlavní otázku „Co vedlo k odlišným výsledkům referend v Norsku oproti referendům v Dánsku a ve Švédsku?“

1.1 Definice základních pojmů

V práci se vyskytuje několik pojmů, souvisejících především s evropskou integrací, které je nutné na začátku vysvětlit, aby pojmy nepůsobily matoucím dojmem. Především je to označení Evropská společenství a Evropská unie. Evropská společenství jsou pojem, který označoval v minulosti tři společenství – Evropské hospodářské společenství (EHS), Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom). Ačkoli tato jednotlivá společenství vznikla v padesátých letech dvacátého století, pojem Evropská společenství (ES) se používá až od roku 1965, kdy byla podepsána tzv. Slučovací smlouva. Toto rozdělení přestalo být používáno roku 1993, kdy byla podepsána Maastrichtská smlouva. Evropská společenství tak v rámci této smlouvy přešla do prvního ze tří pilířů Evropské unie (EU), který měl nadnárodní charakter. Oficiálně Evropská společenství zanikla ratifikací Lisabonské smlouvy roku 2009 a jejich nástupcem se stala Evropská unie.

Dalším pojmem, který je nutné vysvětlit, je Evropské sdružení volného obchodu. Jeho zkratka odpovídá v češtině ESVO, ovšem v práci je užívána anglická zkratka EFTA – je tak učiněno kvůli jasnějšímu odlišení, neboť jsem se často setkala s problémem zaměňování zkratky ESVO a ESUO. Evropské sdružení volného obchodu vzniklo roku 1960 především z iniciativy Velké Británie, která hledala alternativu k Evropským společenstvím, u kterých se obávala nadnárodního charakteru a zároveň chtěla oslabit jejich sílu. Dalšími členy byly Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švýcarsko a Švédsko (V roce 1991 vstoupilo Lichtenštejnsko). Brzy se ovšem ukázalo, že EFTA není dostačující, proto začaly některé její členské státy usilovat o vstup do Evropských společenství (viz jednotlivé kapitoly).

Již od 70. let spolupracovala EFTA s EHS, byly podepsány například dohody o zóně volného obchodu, což vyvrcholilo rokem 1994, kdy vešla v platnost dohoda o Evropském hospodářském prostoru (EHP). Členské státy EFTA jsou (kromě Švýcarska) plně zapojeny do jednotného vnitřního trhu na základě unijního práva s výjimkou v oblasti zemědělství a rybolovu (což je klíčové zejména pro Norsko).¹

V souvislosti s referendy je často užíváno pojmu „Norové“, „Dáni“ a „Švédi“. Pro úplnost jsou tím myšleny všechny dospělé osoby se státním občanstvím jednoho z těchto tří států. Ti jsou zapojeni do různých průzkumů veřejného mínění a do referend samotných. Nepočítají se tam tudíž azylanty, imigranti a další osoby bez norského,

¹ „ESVO“, Euroskop, <https://www.euroskop.cz/9133/sekce/esvo/>, (staženo 30. 4. 2015)

dánského nebo švédského státního občanství, kterých žije mnoho zejména ve velkých městech.

1.2 Zhodnocení použitých pramenů a literatury

Stránky norské vlády (*Regjeringen*) poskytují prameny osvětlující současný norský přístup vůči EU. Online lze nalézt přehledně propracovanou strategii spolupráce pro roky 2014-2017 a rozbor norských vztahů s EU. Existuje dokonce post ministra pro Evropský hospodářský prostor a záležitosti EU, kterým je v současné vládě Erny Solbergové Vidar Helgesen. Z toho je vidět, že se Norsko opravdu snaží dodržovat otevřený přístup vůči svým občanům i vůči EU.

Česká literatura použitá v bakalářské práci nabízí kvalitní zpracování dějin Norska, zejména *Dějiny Norska* z Nakladatelství lidových novin jsou jistě nepostradatelným zdrojem. Poskytují nejen shrnutí celých dějin země, ale jsou nápomocné k pochopení specifické norské mentality. Další literatura, která výrazně pomohla při tvorbě bakalářské práce, je kniha *Od malé Evropy k velké Evropě* od Vladimíra Goňce, která se zabývá evropskými integračními procesy. Kniha *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích* od autorů Miloše Brunclíka, Vlastimila Havlíka a Anety Pinkové vysvětluje mimo jiné rozdíly ve vypsání a ústavním zakotvení referend v jednotlivých skandinávských zemích. Většina české literatury se ovšem zaměřuje pouze na shrnutí faktů a nejde v dané problematice do hloubky. Mnohem bohatší zdroje lze tedy nalézt v anglicko-jazyčné literatuře, zejména u skandinávských autorů. Zejména užitečná byla kniha *European Integration and National Identity*, napsaná Lene Hansenovou a Ole Waeverem, kde je hlouběji rozebrán pro Nory problematický pojem „unie“. Knut Heidar (ed.) ve své knize *Nordic Politics* vyzdvihuje i další méně známé aspekty, které mohly zapříčinit norské odmítnutí vstupu do ES/EU. V knize *The Nordic States and European Unity* od Christine Ingerbritsenové jsou kromě jiného přehledně shrnuty podobnosti všech skandinávských zemí a také jejich postavení ve světové politice a ekonomice. Clive Archer se ve své knize *Norway Outside the European Union* zaměřuje na vysvětlení norského postoje a to až do roku 2004. Byl tedy dobrým dokreslením důsledků, které z odmítnutého členství pro Norsko plynuly. Jednotlivé zdroje ovšem nabízí většinou pouze jeden úhel pohledu na danou problematiku, proto se tato práce snaží podat komplexní obraz o referendech a zejména o všech důvodech, které mohly způsobit odmítnutí vstupu do ES/EU.

1.4 Referenda

Referenda v Norsku

Všechny ústavy skandinávských zemí kromě Norska umožňují vypsát referendum. Ačkoliv nemá Norsko referendum zakotvené v ústavě, referenda se zde konají, ovšem mají pouze konzultativní charakter. Referendum může být vyhlášeno pouze norským parlamentem. Doposud se v Norsku konalo šest referend, a přestože měla pouze konzultativní povahu, parlament jejich výsledky vždy respektoval.²

Referenda v Dánsku

Dánská ústava, stejně jako ta švédská, umožňuje vypsát jak závazné, tak konzultativní referendum a v dánském případě existuje pět oficiálních způsobů vypsání referenda. Z těchto pěti způsobů se čtyři týkají referend závazných - první je referendum o přijetí zákona, který přenáší pravomoci národních orgánů na nadnárodní instituce (v případě, že návrh nebyl schválen 5/6 poslanců), druhé je referendum o změně volebního věku, třetí je referendum k zamítnutí přijatého zákona (1/3 poslanců parlamentu může referendum iniciovat, referendum se nevztahuje na rozpočtové zákony, platy, penze, vládní půjčky, občanství či vyvlastnění) a poslední je referendum o ústavních dodatcích (v případě, že parlament změnu ústavy přijme, konají se nové volby a změna musí být následně schválena i novým parlamentem). Pátým typem je ad hoc referendum, jehož výsledek není závazný. V Dánsku proběhlo mezi léty 1915-2001 dvacet referend, což je nejvíce ze skandinávských zemí.³

Referenda ve Švédsku

Právo iniciovat ve Švédsku konzultativní referendum k jakékoli otázce zde má parlament, přičemž vláda formuluje alternativy. Závazné referendum slouží k rozhodnutí o změně ústavy a musí být vyhlášeno z iniciativy minimálně 1/10 členů parlamentu. Referendum je koncipováno jako negativní, občané tedy hlasují o zamítnutí návrhu nadpoloviční většinou. Ve Švédsku se konalo celkem šest referend a politická reprezentace jejich výsledky respektovala – pouze jednou se tak nestalo, když občané v referendu odmítli

² Brunclík, M., Havlík, V., Pinková, A., *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích* (Wolters Kluwer ČR a CEVRO institut, 2011), s.125

³ Ibid, s.124

jízdu napravo.⁴

2. Historický vývoj Norska do roku 1945

K pochopení mentality Norů, kteří se ve dvou referendech vyslovili proti vstupu do Evropských společenství/Evropské unie, je nutné znát alespoň nejdůležitější momenty jejich historie, neboť právě ta má dodnes velký vliv na postoj norských občanů. Tato kapitola tedy vyzdvihne hlavní události, které měly největší vliv na utváření vlasteneckého postoje Norů.

Když se mluví o historii Norska, nelze opomenout období Vikingů, které započalo v osmém století. Jejich výpravy se dostaly do Normandie, Anglie, Portugalska, do oblastí Středozevního moře a Ruska. Nájazdy Vikingů byly způsobeny převážně chudobou v Norsku, za což mohlo arktické a subarktické podnebí, které neumožňovalo a stále neumožňuje příliš obdělávat zemědělskou půdu. Proto Vikingové dobytá území často osídlovali a stopy po vikingských osadách jsou dodnes dochovány v Normandii, Anglii, na Orknejích, na Faerských ostrovech, na Islandu a z počátku jedenáctého století i v Grónsku, kde podle odhadů osady fungovaly až do počátku čtrnáctého století. Za vlády Håkona IV. ve třináctém století mělo Norsko největší rozlohu vůbec – svrchovanost norského krále tehdy uznalo Grónsko i konflikty zmítaný Island. Norsko v tomto období ovládalo také část Švédska. Zde je jasně vidět, že Norové měli v minulosti velkou moc a neradi se proto v pozdějším období podřizovali cizí nadvládě. Margareta I., norská královna a regentka ve Švédsku a v Dánsku vytvořila roku 1380 Kalmarskou unii (název vznikl od města Kalmar ve Švédsku, kde byla unie založena), která fungovala až do roku 1523, kdy se Švédsko definitivně odtrhlo. Úzké vztahy Norska a Dánska pak pokračovaly až do konce Napoleonských válek roku 1814. Nutno říci, že Dánsko mělo v tomto svazku výrazně silnější postavení a Norsko tak bylo utlačováno - toto období je historiky často označováno jako doba temna (například oficiálním jazykem v Norsku se stala dánština).⁵ Norsko nebylo dostatečně silné, tudíž nemohlo z Kalmarské unie na rozdíl od Švédska vystoupit. Na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století se začala situace trochu zlepšovat, když se Norsko počalo vzmáhat díky vývozu dřeva a kovů. V polovině sedmnáctého století získalo Švédsko část dánského a norského území, dánská nadvláda

⁴ Ibid, s.123

⁵ Bakke, E., Hroch, M., Kadečková, H., *Dějiny Norska* (Nakladatelství lidových novin, 2005), s. 66-72

nad Norskem ovšem pokračovala. V tomto období se objevila první vlna vlastenectví a patriotismu – byly vyzdvihovány specifické přírodní podmínky jako osobitost norského národa, kult zimy a mrazu.

Napoleonské války zamíchaly mocenskými kartami v celé Evropě. Švédsko bylo tradičním sympatizantem Francie, na poslední chvíli se ovšem dostalo na druhou stranu k vítězům. Naopak Dánsko nezvládlo udržet svou neutralitu, neboť nechtělo vydat Britům svou flotilu. Britové tvořili blokádu Francie a báli se, že by dánská flotila mohla blokádu ohrozit. Roku 1808 dokonce Britové ostřelovali Kodaň a Dánsko tak bylo zatlačeno na stranu Francie, která později prohrála. To znamenalo konec dánské nadvlády nad Norskem, což bylo potvrzeno Kielským mírem v lednu roku 1814. Norsku ovšem nebyla znovu dopřána úplná samostatnost, po které tolik toužilo, ale mělo být mocenskými tahy postoupeno Švédsku, které krátce předtím roku 1809 ztratilo Finsko ve prospěch Ruska. Norové ovšem odmítli stát se částí Švédska a v 17. května roku 1814 využili poválečného chaosu a vyhlásili konstituční monarchii, která se opírala o velice moderní a liberální ústavu. Švédsko ovšem trvalo na nároku na Norsko a situace se málem vyhrotila ve švédsko-norskou válku, celkové vyčerpání po Napoleonských válkách tomu ale zabránilo. Dohodl se tedy kompromis v podobě personální unie pod švédským panovníkem. Norská ústava ale zůstala v platnosti a vymezila zemi nebývalou autonomii.⁶ Švédsko získalo pouze Norsko bez Grónska, Islandu a Faerských ostrovů, které zůstaly Dánsku. Je nutné zmínit, že vlnu patriotismu rozdmýchaly podněty zvenčí, zejména myšlenky Velké francouzské revoluce a následné otřesy Napoleonských válek. Devatenácté století v Norsku přineslo výrazný rozvoj rybolovu, který se stal tradičním odvětvím a také rozvoj norského národního uvědomění. Rozvíjela se národní kultura, symboly národa, jazyk a roku 1811 byla konečně založena první norská univerzita v Oslu (předtím museli mladí Norové odcházet za studiem zejména do Kodaně). Bohatá norská kultura devatenáctého století (spisovatel Henrik Ibsen, malíř Edvard Munch a mnoho dalších) a politické aktivity Norska si získaly značný respekt v evropském a světovém povědomí. Norům se podařilo nejen udržet svá privilegia, ale dokonce je i rozšiřovat. I přes tento kulturní rozmach zůstávalo Norsko velice chudou zemí, jejíž zemědělská společnost již nebyla schopná držet krok s dobou a došlo k masivní emigraci obyvatel, která pokračovala i ve dvacátém století. Dnes žije v USA okolo jednoho milionu Norů a přes pět milionů obyvatel USA a Kanady se hlásí k norským předkům.⁷ Pokračující spory

⁶ Bakke, Hroch, Kadečková, *Dějiny Norska*, s. 120-133

⁷ „Historie Norska“, Skandinávie.info, <http://www.skandinavie.info/historie-norska/>, (staženo 26. 4. 2015)

se Švédskem, především otázka zahraničního zastoupení Norska a rozdíly v konstitučním uspořádání součástí unie, vedly roku 1905 k vypovězení smlouvy a k ustanovení samostatného Norska v Karlstadu. Zde byl podepsán tzv. Karlstadský protokol, v němž obě země vyjádřily souhlas s rozdělením unie. Proběhlo celonárodní referendum a pro zachování unie se tehdy vyslovilo pouze necelých dvě stě obyvatel. Norsko ovšem nemělo vlastní panovnickou linii, proto si za svého vládce určili dánského prince Karla (druhého syna dánského krále), jehož rodina byla původem ze šlesvicko-holštýnského rodu Oldenburgů. Ten souhlasil, ale nechtěl být nechtěným králem, proto požádal norský lid o referendum. V tom se 80 % vyslovilo pro zvolení Karla norským králem. Roku 1906 byl korunován v Trondheimu jako král Håkon VII.⁸ S norskou samostatností započaly státní i sociální reformy, které pomohly vytvořit základ současné společnosti.⁹

Za první světové války se Norsku s vypětím všech sil podařilo udržet neutralitu, ale pomáhalo s dopravou materiálu Spojencům. To se nelíbilo Německu, a tak během ponorkové války norská obchodní flotila utrpěla značné ztráty. V roce 1920 se Norsko stalo členem Společnosti národů a Norům se podařilo získat Špicberky, které mu patří dodnes a tvoří tak nejsevernější část země. Roku 1933 se ovšem muselo vzdát Grónska, jehož východní část si nárokovalo Norsko od roku 1931. Grónsko se roku 1953 stalo vnitřní součástí Dánska. Během druhé světové války roku 1940 Wehrmacht bleskově zemi obsadil a Král Håkon VII. spolu s vládou, flotilou, důležitými dokumenty a zlatem odešli do Velké Británie. V Norsku poté postupně vznikla loutková fašistická vláda, do jejíhož čela se dostal Vidkun Quisling, jehož jméno je doposud v několika jazycích synonymem pro kolaboranta. Norský partyzánský boj byl vzhledem k přesile velice odvážný a zaznamenal i své úspěchy, kterým byla například sabotáž vodní elektrárny v Rjukanu, v níž si nacisté vyráběli těžkou vodu pro výrobu atomové zbraně.¹⁰ Okupanti se z Norska definitivně stáhli 7. 5. 1945, ale země po nich byla velmi zpustošena. Zejména na severu, kde nacisté prchající před Rudou armádou uplatňovali metodu spálené země. Po kapitulaci Německa se Norové museli vypořádat s kolaboranty a válečnými zajatci, několik z nich bylo popraveno (například Quisling), jiní byli uvězněni, ale Norsko si zachovalo tvář a neuchylovalo se k žádnému veřejnému lynčování.

⁸*Dějiny Norska*, s. 200-202

¹⁰*Dějiny Norska*, s. 240-245

2.1 Pojem „unie“

Slovo „unie“ evokuje v mnoha Norech synonymum nesvobody a nerovnoprávného postavení, kořeny k tomu lze nalézt právě v minulosti. Dlouhou část dějin zažívali Norové omezování v Kalmarské unii s Dánskem a poté taktéž v personální, tedy politické unii se Švédskem. Ačkoli název Evropská unie se používá až od devadesátých let, z cílů Evropských společenství byla jasná snaha přeměnit postupně společenství na užší formu politické spolupráce, tedy vznik unie. Název Evropská unie byl změněn před norským referendem 1994 a to samozřejmě napomohlo více odpůrcům členství.

Již v letech 1814 i 1905 ale existovaly unionistické strany, které se domnívaly, že Norsko by profitovalo z připojení se k větším jednotkám. Konzervativní líder Willoch, podporující členství Norska v ES před referendem z roku 1972, argumentoval tím, že mezivládní přístup a s tím spojená budoucí unie by zajistila možnost spolurozhodování, kterou dohoda o volném obchodu nezajistí.

Odpůrci členství měli ovšem v argumentech týkajících se „unie“ jasnou převahu. Důležitým faktem je, že v norštině lze slovo „unie“ chápat také jako „federace“. To bylo norskými odpůrci členství dohnáno poněkud do extrému, kdy se hovořilo o ES jako o budoucí federaci a dokonce i o možnosti vzniku Spojených států Evropských, který by znamenal konec norské suverenity.¹¹ Výrazná odpůrkyně členství, Anne Enger Lahnstein, napsala před referendem roku 1994 pamflet, kde mimo jiné píše o ohrožení norské suverenity, a že Švédsko i EU jsou ve svých přístupech srovnatelní hráči, kterým by se Norsko mělo vyhnout. Dále píše, že slovo „unie“ představuje jakousi udržující linku mezi Švédskem a EU v čase a pro Norsko je být v EU to samé jako být v unii se Švédskem, tedy být v podřadném partnerství s jinou silnější entitou.¹² Faktem ovšem je, že již v Římských smlouvách je vytyčen cíl vytvořit co nejužší unii, což by logicky mohlo vést k federaci.¹³

2.2 Zkratky norských politických stran

Pro větší přehlednost jsou strany seřazeny nejprve od levicových přes středové až k pravicovým. Toto řazení tedy neodpovídá síle stran podle počtu hlasů.

¹¹ Waever, O., Hansen, L., *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States* (Routledge, 2001), s. 112-113

¹² Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 117-118

¹³ Ibid., s. 112

SV – Socialistik Venstreparti neboli levicová socialistická strana

DNA – Det Norske Arbeideparti neboli norská strana práce, sociálně-demokratická strana

SP – Senterpartiet neboli strana středu, dříve zvaná agrární strana

KrF – Kristelig Folkeparti čili křesťanská lidová strana

V – Venstre neboli liberální strana

H – Høyre neboli konzervativní strana

FrP – Fremskrittspartiet čili pokroková strana ¹⁴

3. Skandinávské země a jejich vztah k evropským integračním procesům

Tato kapitola je zaměřená pouze na Norsko, Dánsko a Švédsko, neboť právě tyto země jsou relevantní pro mou komparativní práci. Vyzdvihnuty zde jsou nejdůležitější momenty, které formovaly přístup těchto států k evropským integračním procesům. Nejprve je pro úplnost shrnuto členství těchto zemí v jiných mezinárodních organizacích.

3.1 Členství Norska, Dánska a Švédska v OSN, v NATO a v Radě Evropy

Po druhé světové válce se ještě roku 1945 stalo Norsko a Dánsko členy Organizace spojených národů a roku 1946 je následovalo Švédsko. Prvním tajemníkem OSN se stal Nor Trygve Lie. V roce 1949 vstoupilo Norsko a Dánsko vzhledem k pokračující studené válce do Severoatlantické aliance (NATO), což pro obě země znamenalo vzdát se své neutrality. Pro Dánsko byl vstup do NATO brán spíše jako poslední možnost, ale po ztroskotání návrhu severské obranné unie a po neúspěchu vytvořit bilaterální neutrální unii se Švédskem se nakonec k zajištění vlastní bezpečnosti rozhodlo stát spolu s Norskem členem NATO.¹⁵ Přesto Dánsko, Island a Norsko mají za cíl udržet v rámci NATO své národní priority. Kvůli omezené účasti Dánska a Norska v aktivitách NATO je bezpečnostní analytik Arne Olav Brundtland nazývá tzv. „footnote members“.¹⁶

¹⁴ „Norsko a Evropská unie“, E-Polis, <http://www.e-polis.cz/clanek/norsko-a-evropska-unie.html> (staženo 4. 5. 2015)

¹⁵ Brunclík, Havlík, Pinková, *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích*, s. 216

¹⁶ Ingerbritsen, Ch., *The Nordic States and European Unity* (London, Ithaca, 2000), s. 24

Blížkost Sovětského svazu a hrozba atomové války bylo v Norsku díky blízkosti hranice se SSSR aktuálním tématem po celou dobu Studené války, což se odráží i v literatuře. V roce 1949 se Norsko, Dánsko a Švédsko staly zakládajícími členy Rady Evropy, která se zaměřuje na dodržování lidských práv, svobod a demokracie, ale je aktivní i v oblasti kultury či vzdělávání.

3.2 Severská spolupráce

Severské státy se v poválečné době vyznačovaly absencí užší ekonomické integrace. Spolupracovaly ovšem navzájem mezi sebou v Severské radě (Nordic Council) fungující od roku 1952. Tato spolupráce jednotlivých parlamentů je ovšem zaměřená pouze na oblasti *low politics*, tedy například na otázky životního prostředí, vzdělání, péče státu, životního prostředí, obchodu, kultury atd. Na úrovni vlád je spolupráce koordinována Severskou radou ministrů (Nordic Council of Ministers), která byla ustanovena v roce 1971.¹⁷ Na konci šedesátých let přišlo Dánsko s plánem aktivnější severské ekonomické integrace založené na modelu ES, která by překračovala úzký obchodní rámec EFTA (viz následující podkapitola). Byl to návrh severské hospodářské unie neboli NORDEK (Nordic Economic Union). NORDEK byl zatím posledním pokusem přenést skandinávskou spolupráci na úroveň *high politics* (tedy na otázky bezpečnosti, obrany atd.). Roku 1969 byl zvolen francouzským prezidentem místo Charlese De Gaulla Georges Pompidou, což bylo příznivým znamením v otázce rozšíření ES. Proto již roku 1970 bylo jasné, že realizace plánu NORDEK se neuskuteční, protože vůči plnoprávnému členství v ES neexistuje reálná alternativa.¹⁸

Severské státy spojuje řada podobností, které je nutné si uvědomit. Všechny tyto země se vyznačují malým počtem obyvatel, závislostí na exportu, vlastní cestou v mezinárodních vztazích a vysokým standardem v životní úrovni per capita. Dále je pro ně typický důraz na rovnost příležitostí (je zde nesrovnatelně vyšší počet žen ve vysokých funkcích než v jiných státech), inovativní systém sociálního státu, který se snaží o blahobyt pro své občany, vyšší standardy v oblasti životního prostředí či například nucená střídmost v konzumaci alkoholu. V otázce spolupráce je spojuje také podobný model

¹⁷ „Severská rada a severská rada ministrů“, Severské listy, <http://www.severskelisty.cz/ncm/ncm0046.php>, (staženo 26. 8. 2015)

¹⁸ Preston, Ch., *Enlargement and Integration in the European Union* (The Routledge/University Association for Contemporary European Studies series, 2003), s. 43

parlamentní demokracie založené na sociálně demokratickém modelu ve vnitřní politice, který je kombinován s liberální hospodářskou a obchodní politikou. Tyto parlamentní demokracie mají často silné centralizované zájmové skupiny, které pomáhají prosazovat zájmy občanů.¹⁹

3.3 Skandinávské země a jejich vztah k evropským integračním procesům

Vztah Norska a Dánska k evropské integraci před referendy z roku 1972

Severské státy se po konci druhé světové války držely své zdrženlivosti a zaměřily se především na severskou spolupráci. Prvním důležitým momentem evropské integrace byl rok 1948, kdy byla založena Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC), která měla pomoci ekonomické obnově Evropy a Francií a Německem byla chápána jako základ myšlenky evropského volného obchodu a celní unie. S tím nesouhlasila Velká Británie, podporovaná Švýcarskem a skandinávskými státy, neboť nesouhlasili s myšlenkou federativního uspořádání organizace. Postoj Velké Británie ale nezabránil kontinentálním státům v prosazování vlastní vize ekonomicky integrované Evropy a v roce 1951 tak Francie, Itálie, SRN a země Beneluxu podepsáním Pařížské smlouvy založily Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO). Krach plánu na Evropské obranné společenství ovšem ukázal, že schopnosti integrace v Evropě jsou zatím omezené. Návrh Evropského obranného společenství vznikl z iniciativy francouzského předsedy vlády René Plevena, který tak reagoval na výzvy Spojených států amerických k znovuvyzbrojení západního Německa. Plán ovšem nakonec ztroskotal paradoxně kvůli Francii, která plán odmítla ratifikovat. Britská vláda si ovšem i přes tento neúspěch uvědomovala, že pravděpodobnost vzniku silného nadnárodního uskupení se stává skutečností. Evropské hospodářské společenství skutečně vzniklo roku 1958. Proto přišla Velká Británie s protinávhrhem k EHS v podobě Evropského společenství volného obchodu (EFTA), které vzniklo v roce 1960 a mělo svým členskými státy zajistit volný přístup na trhy Společenství (ovšem pouze s průmyslovými výrobky), aniž by bylo nutné podřídit se společným institucím či ekonomickým ustanovením. Zakládajícími členskými

¹⁹ Ingerbritsen, Ch., *The Nordic States and European Unity* (London, Ithaca, 2000), s. 4-5

státy EFTA byly ze severských států Dánsko, Norsko i Švédsko. Státy Evropského hospodářského společenství schvalovaly EFTA jako doplněk, ovšem nikoli jako náhradu EHS. EFTA měla dokázat, že oblast volného obchodu může fungovat i bez složitého systému společných politik, svým politickým i ekonomickým významem se ovšem nemohlo rovnat EHS.²⁰ Pro Norsko byla EFTA výhodná, neboť Velká Británie byla jeho důležitým partnerem a Norové si dokonce mezi bezcelní průmyslové produkty prosadili i rybí filety. Dánsko bylo ovšem v poněkud jiné situaci. Patří k jednomu z největších evropských vývozců potravin, tudíž by pro ně bylo mnohem výhodnější vytvoření společného trhu i se zemědělskými výrobky. Na britské plány na vytvoření oblasti volného obchodu pouze s průmyslovými výrobky tedy hledělo spíše skepticky. Hlavní obchodní trhy pro Dánsko jsou Velká Británie, Spolková republika Německo či Švédsko²¹ – a v té době bylo pravděpodobné, že tyto trhy budou rozděleny do odlišných obchodních bloků a Dánsko tedy muselo přemýšlet, ke které straně se přiklonit. V roce 1960 se rozhodlo připojit k EFTA, tudíž na „stranu“ Velké Británie. Dáni ale byli neoblomní v názoru, že EFTA má být prostředníkem při jednání s EHS v otázce obchodních vztahů v rámci celé Evropy. Podařilo se jim dojednat bilaterální dohody týkající se zemědělských produktů se svými největšími obchodními partnery – Velkou Británií a SRN, které jim zajistily přístup na oba trhy do roku 1967. Bylo ovšem jasné, že členství v EFTA je pro Dánsko nedostačující – pomohlo sice dánskému průmyslu, pro potřeby zemědělství bylo ale nedostačující.

60. léta se v Evropě nesla v duchu statutu quo a na začátku 70. let se mezinárodní atmosféra Studené války změnila v *politiku détente* (uvolňování napětí mezi Sovětským svazem, USA a Čínou). Norsko, podobně jako ostatní skandinávské země, se v éře *détente* našlo, ale jeho vlastní situace nebyla kvůli společné hranici se Sovětským svazem příliš výhodná a v pozadí stála navíc ekonomická nejistota – norská ekonomika byla vázána Bretton-Woodským systémem na dolar.²² Roku 1961 Velká Británie spolu s Irskem, Dánskem a o rok později Norskem podala přihlášku ke členství v ES. De Gaulle se snažil udržet dominantní roli Francie v EHS (Německo bylo tehdy ještě oslabené řadou omezení), a proto se vymezil proti přistoupení Velké Británie. Roku 1963 ohlásil De Gaulle první francouzské veto britskému členství v EHS. Toto veto nebylo použito na

²⁰ Fiala, P., Pitrová, M., *Rozšiřování ES/EU* (Mezinárodní politologický ústav MU v Brně, 2003), s. 27-33

²¹ Statistics Denmark, <http://www.danmarks-statistik.dk/en.aspx>, (staženo 1. 3. 2015)

²² Archer, C., *Norway Outside the European Union: Norway and European Integration from 1994 to 2004*, (New York: Routledge, 2005), s. 41

Irsko, Dánsko ani Norsko, tyto země ovšem nebyly připravené usilovat o členství bez Velké Británie a své žádosti proto stáhly. Vnitřní problémy postupně oslabily nadnárodní charakter Společenství, a proto se Velká Británie a s ní Irsko, Dánsko a Norsko, rozhodly roku 1967 opakovat žádost o vstup do ES. De Gaullovy požadavky na VB se ovšem nezměnily a proto přistoupil k druhému vetu pro Velkou Británii. To opět vyvolalo stažení přihlášek ostatních tří kandidátských zemí.

Posílení Německa a zvolení Georgese Pompidoua francouzským prezidentem (1969) nastavilo pro ES nový kurz. Pro Francii se vize členství Velké Británie v ES začínala stávat výhodnou, neboť by tím oslabila rostoucí vliv Německa. Díky tomu byla přístupová jednání s Velkou Británií, Irskem, Dánskem a Norskem otevřena roku 1970. V té době již bylo Dánsko kvůli zkušenostem ze začátku 60. let skeptické a tudíž se snažilo prosadit dříve zmiňovanou severskou ekonomickou unii NORDEK. Jednání byla ovšem tentokrát dovedena do zdárného konce a v roce 1973 došlo k prvnímu rozšíření Evropských společenství o Velkou Británii, Irsko a Dánsko. Norští občané se v referendu vyslovili proti vstupu do ES (viz kapitola Referenda 1972 – Norsko a Dánsko). Toto rozšíření dalo nový rozměr ES, která se na začátku 70. let ocitla v tzv. euroskleróze, tedy integrační stagnaci.²³ Zajímavé je, že neutrální Švédsko projevilo první snahy o vstup do ES již v 60. letech, roku 1967 dokonce podalo oficiální přihlášku. Švédské požadavky na mnoho dalekosáhlých výjimek byly s členstvím neslučitelné a země sama svou přihlášku roku 1971 stáhla.

Vztah Norska a Švédska k evropské integraci před referendy z roku 1994

1. 1. 1995 vstoupilo do Evropské unie Švédsko, Finsko a Rakousko. Přihlášku opět podalo i Norsko, jehož občané se v referendu ale vyslovili proti vstupu. Toto čtvrté rozšíření se vymykalo tím, že přistoupily samé přispívající státy – tedy bohaté a rozvinuté země, které do rozpočtu EU více přispívají, než z něj čerpají (to se týká především Rakouska a Švédska). Tyto státy měly zároveň úzké vazby s ES a to zejména z geopolitických důvodů. Rakousko, Švédsko i Norsko patřily k zakládajícím členům EFTA a v rámci ní od 70. let intenzivně pracovaly na spolupráci s Evropským hospodářským společenstvím. V souvislosti se vstupem Velké Británie a Dánska,

²³„Dotváření společného trhu a rozšíření ES“, Euroskop, <https://www.euroskop.cz/8887/15154/clanek/70-leta---dotvareni-spolecneho-trhu-a-rozsireni-es/>, (staženo 26. 8. 2015)

klíčových států EFTA do Evropského hospodářského společenství (EHS) v roce 1973, došlo již o rok dříve k podepsání vzájemných dohod o zónách volného obchodu.²⁴ To umožňovalo volný obchod i pro Norsko, Švédsko a další zbývající členské státy EFTA. V 80. letech došlo k dalšímu rozšíření ES o Řecko, Španělsko a Portugalsko a k podpisu Jednotného evropského aktu roku 1986. Ten dal nový impulz evropské integraci a kladl si za cíl dokončení vnitřního trhu a rozšíření pravomocí Společenství v oblasti výzkumu a vývoje, životního prostředí a společné zahraniční politiky. Kandidátské země měly formy především ekonomické kooperace již zažité, což posléze přístupový proces značně urychlovalo. Roku 1990 začala jednání mezi představiteli ES a EFTA o vzniku Evropského hospodářského prostoru (EHP), který potvrzen Smlouvou z Porta roku 1992 začal fungovat v roce 1994. Ten měl za cíl vytvořit homogenní prostor se čtyřmi svobodami, kterými jsou volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu. Státy EFTA musely jako kompromis začlenit asi 60 % *acquis communautaire* (tedy právní řád ES) do národní legislativy, čímž se přiblížily více k ES.²⁵ V té době již měly všechny kandidátské země podanou svou přihlášku ke členství v ES - Rakousko tak učinilo již roku 1989, v roce 1991 ho následovalo Švédsko a o rok později Finsko a Norsko.

Důvody pro vstup těchto států se v určitých bodech shodují. Po skončení studené války nebyla neutralita států nadále tak výhodná, což se týkalo zejména Rakouska, Švédska a také Finska. Došlo k velkým změnám ve světě – začala demokratizace východoevropských a středoevropských států, rozpadl se Sovětský svaz a s ním i Varšavská smlouva, Německo se znovusjednotilo, a změny nastaly i v ES (EHP, Jednotný evropský akt). Proměňovala se i společnost v severských zemích – díky tradiční skandinávské solidaritě se znevýhodňovanými skupinami došlo k přílivu imigrantů především z neevropských zemí – především ze Somálska, Srí Lanky, Kurdů z Iráku či Srbů a dalších obyvatel z válkou zmítaného Balkánu. Imigranti se stali zdrojem pracovní síly, což pomohlo socio-ekonomickým změnám, během nichž obřím způsobem narostly investice do veřejného utrácení. Za studené války tvořily severské státy tzv. severskou rovnováhu mezi západem a východem – švédskou neutralitou, finskou „finlandizací“ a norským, dánským a islandským členstvím v NATO.²⁶ Členství v ES tak po skončení studené války již nebylo chápáno jako narušení rovnováhy sil.

²⁴ „ESVO“, Euroskop, <https://www.euroskop.cz/9133/sekce/esvo/>, (staženo 26. 8. 2015)

²⁵ „Evropský hospodářský prostor“, Euroskop, <https://www.euroskop.cz/285/sekce/e-f/>, (staženo 26. 8. 2015)

²⁶ Ingerbritsen, *The Nordic States and European Unity*, s. 24

Toto období bylo v Evropě doprovázeno obecnou nestabilitou. Roku 1992 došlo k potížím s ratifikací Maastrichtské smlouvy o EU, když jí dánští občané odmítli v referendu. To způsobilo nedůvěru norských voličů vůči ES. Další událostí byla neschopnost Západoevropské unie reagovat na válku na Balkáně a nastupující ekonomická krize ve východní Evropě. USA a Velká Británie byli tradičními ochránci a spojenci severovýchodních států (zejména Norska a Dánska) a panovala obava, že po skončení studené války upadne jejich zájem. Bylo tedy čím dál obtížnější a čím dál tím méně výhodné zůstat nezapojen, ačkoli si severovýchodní státy chtěly uchovat princip multilateralismu, ale zároveň rostla nespokojenost jejich obyvatel s nástroji národní politiky. Zcela zásadním důvodem byly důvody ekonomické. Podle politologa Andrease Bielera byl vstup těchto států silně ovlivněn průmyslovou lobby, která viděla postavení mimo ES jako vážnou hrozbu pro ekonomický rozvoj. Síla lobby je dobře vidět na příkladu Švédska a Rakouska, kde lobby „přesvědčilo“ o výhodách vstupu i sociálnědemokratické vlády, které se obávaly převážně křesťanskodemokratických vlád ve členských státech ES. Výjimkou je Švédsko, kde diskuzi o přistoupení k ES započala sama sociálně-demokratická strana.²⁷

Druhý norský pokus byl zdůvodňován taktěž politickými a ekonomickými změnami v uspořádání Evropy. Přitom po prvním neúspěšném referendu se Norové obávali otázky členství v ES, která zemi dokázala rozdělit jako nikdy předtím. Ještě roku 1988 přednesla tehdejší premiérka Gro Harlem Brundtland řeč v Evropském parlamentu, v níž oznámila, že debata z roku 1972 v Norech zanechala trauma, které doposud nebylo překonáno. Mimo jiné také dodala, že postup vlády k výzvám evropské integrace je nejprve vytvořit základy pro nové domácí povědomí o evropské dimenzi norských národních zájmů.²⁸ Její řeč jasně ukázala, že Norové se nestaví negativně vůči otázce členství v ES, ale bojí se unáhlené debaty, která by mohla zničit šance na vývoj směrem k evropské integraci. Část vlády zastávala názor, že plné členství není v současném norském zájmu, a že vztah k ES může pokračovat na bázi obchodní smlouvy. Přesto se ale po podání přihlášek ze strany Švédska a Finska rozhodli Norové podat opět přihlášku ke členství do ES. Norsko bylo jako jediná kandidátská země členem NATO, ostatní kandidáti museli více reagovat na fakt, že postkomunistické státy začaly projevovat vůli stát se členy evropských

²⁷ Fiala, Pitrová, *Rozšiřování ES/EU*, s. 112

²⁸ “Toast Speech of Prime Minister Gro Harlem Brundtland at the European Parliament in 1988“ Official page of Norwegian Government, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/toast-speech-at-the-european-parliament/id609235/>, (staženo 5. 4. 2015)

organizací. Pokud Švédsko, Finsko a Rakousko nechtěly zůstat stranou, musely si uvědomit, že jejich statut neutrality pozbývá smyslu. Přistoupení Rakouska, Švédska a Finska dalo EU nový rozměr a to zejména díky severským státům, díky nimž EU poznala větší důraz na životní prostředí, velké zastoupení žen v politickém životě, státní monopol na prodej alkoholu či švédský „offentlighet princip“ neboli princip veřejnosti, kdy státní úřady umožňují veřejnosti nahlédnout do úřední dokumentace. Jednání s kandidáty probíhala najednou a všechny státy (kromě Norska) vstoupily do EU ke stejnému datu. Zajímavým faktem je, že většina členských států EFTA zvažovala vstup do ES po roce 1989, tedy právě v době, kdy ES hledala identitu. K zájmu členů EFTA o vstup do ES přispěla i iniciativa tehdejšího předsedy Evropské komise Jacquese Delorse, který přišel roku 1989 s projektem „nového partnerství“ mezi členskými státy ES a EFTA.

4. Přístupový proces do Evropských společenství roku 1972 – Norsko a Dánsko

V této kapitole jsou rozebrány přístupové procesy, které proběhly na přelomu 60. a 70. let v Norsku a v Dánsku. Je zde zaznamenán celý proces od podání přihlášky ke členství v ES přes jednání vlády a parlamentu, vyjednávání s ES, vztah země k evropské integraci, kampaň příznivců a odpůrců členství v ES až po referendum a jeho důsledky. Závěrem kapitoly je srovnání společných a zejména odlišných znaků, které zapříčinily odlišný výsledek obou referend.

4.1 Norsko

Norové mají velmi silné citění národní identity k jednomu národu, což i dnes pomáhá lidem roztroušeným po velkém území cítit politickou zodpovědnost za ostatní. Mohou za to i špatné zkušenosti z druhé světové války, které Nory ještě více sjednotily a král s vládou se po návratu z exilu stali symboly národa. Koncem 60. let byla s Severním mořem objevena ložiska ropy a zemního plynu, která postupně udělala z Norska jednu z nejbohatších zemí na světě v HDP per capita. Na konci 60. a počátkem 70. let byla ale těžba teprve na začátku a nebylo jisté, jak velké zásoby Norsko má, proto tento objev neměl na referendum konané roku 1972 tak zásadní vliv a v politické debatě před referendem nebyl téměř zmiňován.²⁹ Na začátku 70. let je možné považovat za

²⁹ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 88

nejvýraznější aspekty jednoty jednotný systém školství, jednu státní církev (Luteráni) a jednotné televizní vysílání. Tomu však zasadil ránu příliv konzumerismu a globalizace do norské společnosti, čímž byly zpochybněny tradiční symboly národa. To ovšem platí zejména pro větší města – převážně Oslo a další města v jižní části Norska. Tato poválečná, rostoucí městská společnost pomáhala ekonomickému růstu, rozvoji sektoru služeb a orientaci na export. Norsko v 60. letech pokračovalo v budování státu blahobytu – na těchto cílech se shodovala společnost i politické strany. Byl zaveden systém sociálních benefitů (Folketrydget) a regionální banka pro rozvoj.³⁰ Tradičně nejdůležitější odvětví byly a jsou v Norsku rybolov a zemědělství. Sice pouze malé procento obyvatel je přímo zaměstnáno v tomto primárním ekonomickém sektoru, ale díky silné tradici jeho privilegovanou pozici vůči zahraničnímu trhu chtějí chránit i lidé, kterých se tento sektor přímo netýká. Norům ovšem nejde jen o jejich zájmy, ale o otázku identity – proto i ti, co nejsou v primárním sektoru přímo zaměstnaní, hlasovali často proti členství v ES.³¹

Přihláška

Po kroku Velké Británie se roku 1967 členové norské vlády rozhodli doporučit podání přihlášky ke členství v ES, založeného na podobných podmínkách jaké měla Velká Británie z roku 1962, s důrazem na ochranu primárního průmyslu a na konzultativním referendu. *Storting* (norský parlament) přihlášku odhlasoval 136 hlasy proti 13.

Jednání vlády a vyjednávání se zástupci ES

V norské vnitřní politické scéně měli po druhé světové válce velký úspěch sociální demokraté (DNA), kteří se stali „národním hnutím“ podporujícím jednotu. Spjovali město a venkov, manažery a dělníky, Oslo a sever Norska. V období 60. let ovšem nastal významný úpadek DNA³², která ztratila ve volbách roku 1961 svou většinu, kterou si držela od konce druhé světové války. V politickém spektru reprezentovala města hlavně konzervativní strana (*Høyre*), zatímco liberálové (*Venstre*), křesťanští demokraté a

³⁰ Archer, *Norway Outside the European Union*, s. 43

³¹ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 90

³² Ačkoli podle názvu je DNA dělnickou stranou práce (Det Norske Arbeideparti), je oficiálně sociálně demokratickou stranou zastávající liberálně demokratické myšlenky

představitelé středové strany hájili především zájmy venkova a malých měst. Strany podporující vstup Norska do ES byly hlavně Høyre a také DNA. Hlavním oponentem vstupu do ES byla středová strana. Další strany byly většinou otázkou vstupu zcela rozpolcené (liberálové, křesťanští demokraté, pokroková strana).³³

Ne příliš šťastným krokem Evropských společenství bylo vyhlášení základů Společné rybolovné politiky roku 1970 bez ohledu na čtyři uchazeče o členství. To znamenalo zpřístupnit všem členským státům ES teritoriální vody, přičemž čtyři uchazeči by zvětšili rybolovný objem o 60 %.³⁴ Norům se podařilo vyjednat desetileté přechodné období, během něž si Norsko mělo udržet pásmo výhradních hospodářských zájmů. Otázkou ale zůstávalo, co by po vypršení tohoto období následovalo a z toho důvodu došlo k rezignaci ministra pro rybolov Knuta Hoema (17. 1. 1972), což předznamenalo výsledek referenda.³⁵ Dalším pro Norsko nevýhodným krokem byl návrh Komise ES pro společnou energetickou politiku, která měla zahrnovat norské pobřežní zásoby ropy a zemního plynu, které by se tak staly společným zdrojem. Tyto faktory měly jistý vliv na nadcházející norské referendum.

Norští podporovatelé členství v ES

Podporovatelé členství chtěli na svou stranu získat pracující třídu, protože vycházeli z předpokladu, že obyčejní lidé chtějí ekonomický růst. Příznivci členství v ES byli zaskočeni, že argument ekonomického růstu není pro Nory klíčový a postupně bylo jasné, že nemohou úspěšně oponovat odpůrcům členství, přestože měli obří materiální zdroje, mezi které patřil státní aparát, hlavní média, většina hlavních zaměstnavatelů atp.³⁶ Vyzdvihovali heslo „nezůstaneme venku“, což odráželo obavy ze vstupu Dánska a Velké Británie. Hesla podporovatelů neměla příliš efekt, venkovská populace se držela svých tradic a obávala se, že by členství v ES znamenalo konec této tradice.³⁷ Konzervativci a sociální demokraté spolu s vůdci průmyslníků, kteří podporovali vstup Norska do ES, vedli kampaň vyzdvihující výhody členství v ES jen v roce 1972. Hlavními podporovateli vstupu do ES byla velká města, centra obchodu a vrstva majetných lidí, zejména

³³ Archer, *Norway Outside the European Union*, s. 42

³⁴ Preston, *Enlargement and Integration in the European Union*, s. 35

³⁵ Brunclík, Havlík, Pinková, *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích*, s. 237

³⁶ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 115

³⁷ *Ibid*, s. 114-115

podnikatelů a manažerů. Trygve Bratteli, premiér za sociálně demokratickou stranu práce, prohlásil, že primárním cílem ES je starání se o ty záležitosti, o které se nezvládne či nemůže starat stát sám. Tím měl na mysli i spolupráci v ekonomické oblasti. Uvedl také fakt, že ES je *felleskapet* (společenství), což evokuje solidaritu, komunitu a soudružnost, které jsou blízké skandinávským zemím.³⁸ Norsko podporovalo evropskou integraci zejména z obavy, že ztratí Velkou Británii jakožto svého důležitého partnera. Dá se říci, že dvě francouzská veta vůči Velké Británii byla pro Nory úlevou a doufali, že vstup do ES Británii ani tentokrát nevyjde.

Norští odpůrci členství v ES

Oponenty již první původní přihlášky ke členství v EHS v roce 1962 byli lidé, kteří zdůrazňovali, že jednotný národ stál za dobrými rozhodnutími v roce 1814 (norská ústava), 1905 (vyhlášení norské nezávislosti) a 1940 (záchrana norské vlády, která emigrovala do Británie kvůli okupaci Norska Wehrmachtem), ale že současný *Storting* nemá mandát lidí k tomu, aby se Norsko vzdalo své suverenity kvůli něčemu takovému, jako je členství v EHS. Norští rybáři se stali nejhlasitějšími odpůrci. V norské společnosti začala panovat obava, že ztratí vliv na rozhodnutí o věcech, které se týkají primárních zájmů Norska a nálada se začala měnit proti členství. V roce 1970 vzniklo občanské hnutí proti vstupu na společný trh, které napsalo vládě reakci na Bílou listinu o členství, v níž vyjádřilo své znepokojení, že Norsko ztratí kontrolu nad svou ekonomikou kvůli Bruselu a že bude muset trpět volný trh a sociální nespravedlnost.³⁹ Anti-evropská kampaň působila mnohem déle než kampaň podporující členství a navíc se zaměřila na slovo „unie“. Jejich kampaň byla mnohem více účinná, i díky jejich vizím, že všechny ryby v norských vodách vyloví rybáři z cizích zemí, že zemědělství bude kvůli konkurenci zcela zničeno, že malé průmyslové podniky zcela zaniknou a větší budou ovládnuty cizím kapitálem, že Norsko bude zaplaveno přílivem cizích pracovníků, že Norové propadnou alkoholismu podle kontinentálního vzoru a že se luteránská země změní na katolickou.⁴⁰ Norský průmysl již čerpal výhody ze členství v organizaci EFTA a vstupem do ES by se Norsko otevřelo velkým konkurentům, zejména Německu. Navíc adaptace na společná vnější cla by mohla mít pro Norsko negativní následky. Zemědělství by se kvůli případnému členství v ES muselo vzdát své chráněné pozice, přitom Norové se báli

³⁸Ibid, s. 112

³⁹ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 46

⁴⁰ Goněc, V., *Od malé Evropy k velké Evropě 2* (Masarykova univerzita: Brno, 2003), s. 55-56

pustit na svůj trh i skandinávské státy, natož celou Evropu. Norské zemědělství mělo ve venkovských oblastech podobně jako rybolov silné tradiční místo, kvůli kratšímu letnímu období a vegetačním pásmům, které jsou převážně tajga, alpínská-vysokohorská vegetace a lesotundra, bylo a stále je závislé na státní podpoře. Často zaznívalo heslo „*Nei til salg av Norge*“ tedy Ne rozprodávání Norska.⁴¹ Nejzávažnějším důvodem, který shrnuje konkrétní výše uvedené negativní aspekty, je fakt, že členství v ES by zrušilo autonomii ve smyslu vlivu – například v otázce rybolovu a rybářského průmyslu již byla většina dohod stanovena ještě před žádostí Norska o vstup a to by tudíž muselo své vody zpřístupnit plavidlům států ES. Odpůrci členství dokázali vyhrát díky rozdělení slova „Norsko“ – první ve smyslu národa a lidí, což mělo velký vliv na voliče a druhé ve smyslu státu a vládního aparátu, čímž navodili dojem, že vláda je proti lidem.⁴² Což je pro zemi, jakou je Norsko, neobvyklé, neboť tam není zvykem nesouhlasit nebo hanět politická rozhodnutí zvolených orgánů.

Referendum a jeho důsledky

Norsko soutěžilo s Dánskem, která země bude mít konání referenda v pozdějším termínu. Příznivci členství v Norsku doufali, že možný kladný výsledek referenda v Dánsku by mohl pozitivně ovlivnit norské voliče. Dánsko nakonec „vyhrálo“ a jejich referendum se konalo týden po referendu v Norsku. Účast na norském referendu, proběhnuvším 25. 9. 1972, byla 79 % voličů a proti členství se jich postavilo 53,5% oproti 46,5 % voličů podporujícím členství.⁴³ Účast na referendu nebyla až tak vysoká, jak se očekávalo. Bylo to zejména kvůli voličům DNA, kteří nechtěli volit proti své straně, a proto raději zůstali doma. Nechtěli, aby fakt, že budou hlasovat proti členství v ES, donutil vládu k rezignaci, k čemuž ovšem nakonec stejně došlo - v důsledku výsledku referenda rezignovala vláda sociální demokracie v čele s Triggvem Brattelim. To byl nevídaný otřes na norské politické scéně, která se do té doby vyznačovala stabilitou. Po vládě sociálních demokratů nastoupila liberálně-konzervativní koalice v čele s Larsem Korvaldem. Ta měla za úkol vyřešit vztah s ES (podobnou situaci řešili Rakušané, Švédí, Švýcaři či Finové). Roku 1973 se jim podařilo vyjednat specifickou asociační dohodu, v

⁴¹ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 111-115

⁴² Ibid, s. 115

⁴³ „Folkeavstemningen om EU 1994“, Statistics Norway,

http://www.ssb.no/emner/00/01/30/euvalg/eukart72_94.html, (26. 2. 2015)

níž norské zemědělství a rybolov zůstalo zcela mimo smluvní rámec dohody.⁴⁴ Celá kampaň zemi rozdělila jako nikdy předtím, dokonce ani otázka jazyka (dvě oficiální verze norštiny - bokmål a nynorsk) či alkoholu Norsko tolik nezasáhla. Ač mělo referendum formu nezávaznou, norská vláda se rozhodla jeho výsledek respektovat. Zajímavou otázkou je, jak by reagovala vláda spolu s parlamentem v případě, že by výsledek dopadl kladně pro členství třeba jen výsledkem 50,1 %. Odpovídá to názoru lidu? Výsledek má sloužit jako rada nebo doporučení parlamentu. To už ovšem není předmětem této práce.

4.1 Dánsko

Přihláška

Dánská vláda vyjádřila svůj záměr ucházet se o členství v ES po vyhlášení Bonnské deklarace z roku 1961, v níž vlády EHS vyjádřily snahu posílit Společenství prohlubováním evropské jednoty. Úsilí představitelů Dánska o členství v ES bylo zpočátku chápáno spíše jen jako možná ekonomická výhoda. Dánsko mělo závazky vůči EFTA, ale problémem byl export zemědělských produktů, jehož odbyt v rámci EFTA byl pro efektivní a výkonné dánské zemědělství nedostačující. Proto zájem na hledání dohody s ES vzrostl. Přístupová jednání, která započala po podání přihlášky ke členství v ES v červnu 1970, byla na rozdíl od jednání s Norskem poměrně bezproblémová. Dáni bez výhrad akceptovali *acquis communautaire* neboli právní řád ES/EU. Představitelé vlády sociálních demokratů v čele s Jensem Otto Kragem podepsali dohodu o vstupu Dánska do EHS v lednu 1972, dohoda byla následně v září schválena poslanci v parlamentu 141 hlasy proti 34.⁴⁵

Jednání vlády a vyjednávání se zástupci ES

Dánsko požadovalo vstup bez jakýchkoliv přechodných období pro průmyslovou a zemědělskou produkci. Rovněž získalo verbální ujištění, že je právo veta vyplývající z Lucemburského kompromisu z roku 1966 (Lucemburský kompromis - poté, co Francie po dobu sedmi měsíců uplatňovala „politiku prázdné židle“ se vrací na své místo v Radě

⁴⁴ Goněc, *Od malé Evropy k velké Evropě 2*, s. 55-65

⁴⁵ Brunclík, Havlík, Pinková, *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích*, s. 228-230

výměnou za zachování jednomyslného hlasování v případě důležitých rozhodnutí⁴⁶⁾ stále platné, což bylo pro Dány důležité k vytvoření domácí podpory pro vstup.

Dánští podporovatelé členství v ES

Kampaň zastánců vstupu do ES se zaměřila na ekonomické výhody plynoucí z účasti na společné zemědělské politice a takticky se vyhnula spekulacím ohledně budoucího směřování ES k těsnější formě politické unie. Pouze bylo řečeno, že se z Evropy nestane federace, že tato varianta je zcela nereálná a není se čeho obávat – Evropa je asociací nezávislých států a tudíž se nebude měnit suverenity zemí. Zastánci kladli důraz na účast v rozhodovacích procesech a na možnosti uplatnění práva veta. Významným sloganem bylo „Dánsko jako most mezi Severem a Evropou“ – tato myšlenka byla zdůrazňována zejména po neúspěchu projektu NORDEK, po referendu ovšem význam této doktríny kvůli nezájmu ostatních severských států klesal. Silní zastánci vstupu do ES se naopak obávali, že dánské členství v NORDEKu by mohlo zablokovat cestu do ES. Hlavními podporovateli byli zemědělci, průmyslníci a velké politické strany – konzervativní lidová strana (podporovala účast Dánska v mezinárodních organizacích, ekonomický aspekt a možnost ovlivnit celosvětovou politiku), dánská liberální strana (Venstre 47, podporovala dokonce i politickou dimenzi ES) a sociální demokraté (po druhé světové válce byla tato strana nejsilnější a v době konání referenda byla vládní stranou, proto podporovala vstup a z něj možné plynoucí ekonomické výhody). Sociálně-liberální strana (Radikální Venstre, spolupracovala se sociálními demokraty, podporovala mezinárodní spolupráci, ovšem podobně jako sociální demokraté vyzdvihovala pouze ekonomické výhody členství a zcela ignorovala možnost politické unie) a sociální demokraté, kteří byli taktěž spíše nakloněni členství v ES, ale v těchto stranách existovaly menšiny proti vstupu.⁴⁸ Podporovatelé členství chytrě spojili ekonomické argumenty s politickými - vstup dvou severských zemí a Velké Británie s Irskem změni vnitřní uspořádání ES ve více demokratický směr. Mezi zájmy členských států ES a národními zájmy Dánska existuje řada společností. Použili také bezpečnostní argument, že ekonomická a politická integrace Evropy je základem pro transformaci tradiční francouzsko-německé rivality.

⁴⁶ „Historie Evropské unie“, Evropa, http://europa.eu/about-eu/eu-history/1960-1969/1966/index_cs.htm, (staženo 2. 3. 2015)

47 Levice – tedy Venstre je v Dánsku chápána jako synonymum liberalismu (opak Høyre – konzervativní pravice)

⁴⁸ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 62

Dánští odpůrci členství v ES

Odpůrci dánského vstupu do ES označovali tento krok jako rozchod se severskou solidaritou a severskými hodnotami. Objevily se i argumenty protiněmeckého rázu, zejména obava z německé dominance. Tradice severské spolupráce se mezi lidmi těšila velké popularity, obavy z dopadů vstupu do ES na tuto spolupráci se zmírnily poté, co přihlášku podalo Norsko.

Na začátku 70. let veřejné mínění přistupovalo pozitivně ke členství v ES, poté se ještě více vyhrotila politická kampaň. Obě frakce, tedy zastánci i odpůrci členství se v před-referendové debatě shodly v negativním pohledu na možný evropský federalismus a souhlasili s tím, že dánská pozice by měla být kompatibilní s ochranou severské jednoty a se zájmy ostatních severských států. NORDEK se sice nezdařil, ale dál existovala možnost Severské ekonomické unie. O severskou spolupráci se tedy Dánsko bát nemusí – je pro Dánsko důležitá, ale nemůže být alternativou k Evropě a primárním cílem Dánska je chránit své zájmy.⁴⁹

Jediná politická strana, která byla razantně proti členství, byla socialistická lidová strana. Obávala se, že ES bude nutit dánskou domácí politiku ke změnám, které nemusí být vždy výhodné a Dánsko si bude muset vybrat mezi ES a severskou spoluprací, přičemž spolupráce se severskými státy je větší jistotou. Evropské společenství by podle odpůrců vstupu nejen zmenšovalo dánskou suverenitu, ale také by Dány nutilo ke změně své domácí politiky v oblastech jako je pracovní právo, politika v oblasti průmyslu, práv cizinců na nákup půdy atd.⁵⁰ V srpnu 1972 (tedy těsně před říjnovým referendem) vznikla progresivní strana, která byla proti vnějším zásahům do dánské politiky, tedy i proti ES.⁵¹ Zajímavým uskupením bylo lidové hnutí proti ES (*Folkebevægelsen mod EU*), které bylo založené roku 1972 jako platforma napříč politickými stranami. Neoznačovalo se za politickou stranu a neúčastnilo se parlamentních voleb. V době před referendem mělo okolo 3 500 aktivních členů a její tradiční základnou bylo levicové křídlo a odbory. Spolupracovalo s politickými silami, ale distancovalo se od dánské lidové strany, která se vyznačovala pravicovým euroskepticismem. Lidové hnutí proti ES zdůrazňovalo opomíjené negativní rysy evropské integrace a podporovalo skandinávskou spolupráci.

⁴⁹ Ibid, s. 62-64

⁵⁰ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 63

⁵¹ Peregrinová, H., *Dánské politické strany a jejich vztah k EU: „být, či nebýt euroskeptik – to je to, oč tu běží“* (bakalářská práce FSV UK – Katedra MTS, 2007)

Odpůrci tvrdili, že evropská integrace je hrozbou pro dánskou nezávislost a tudíž pro dánský stát blahobytu. Aksel Larsen ze socialistické lidové strany dokonce nazval Evropu mysteriózním konceptem a přirovnal ji k Hitlerově „Neuropě“. Další odpůrci hrozili přílivem hostujících pracovníků, zejména Turků z Německa a snažili se vyvolat v lidech obavu z přílivu německých chalupářů.⁵² Ze stávajících členských států ES byla dánskému vstupu nejméně nakloněna Francie a Nizozemí, neboť se obávali konkurence dánských zemědělců.⁵³

Referendum a jeho důsledky

Referendum proběhlo 2. října 1972. Vstup do ES v něm nakonec podpořilo 63 % voličů oproti 37 %. Většina volebních obvodů v Kodani se vyslovila proti EHS, o výsledku referenda tak rozhodly venkovské volební obvody, které se na rozdíl od norského venkova vyslovily pro vstup do ES. Rozdílem bylo především dánské zemědělství, které oproti norskému bylo i díky mírnějším přírodním podmínkám velice úspěšné a tudíž bylo pro dánské zemědělce výhodné vstoupit do ES a odbourat tím bariéry pro vývoz jejich komodit. Účast na referendu byla vysoká – celých 90 % voličů. Od 1. 1. 1973 se Dánsko stalo jako první ze skandinávských zemí plnoprávným členem ES. Nutno říci, že Dáni volili v referendu spíše svými peněženkami, než srdcem. J. O. Krag, předseda sociálně demokratické vlády, který se významně zasloužil o členství v ES, po úspěšném referendu uvolnil své místo pro Ankeru Jørgensena, který se tak stal sociálně demokratickým premiérem. Krag svůj krok zdůvodnil tím, že je po dlouhém boji unaven.⁵⁴

Zajímavou událostí, ke které došlo v roce 1985, bylo vystoupení Grónska z ES. Římské smlouvy přitom vystoupení nějakého členského státu či jeho části nepředpokládají. Grónsko bylo samosprávné území Dánska, které získalo roku 1979 rozšířenou autonomii, díky níž uspořádalo roku 1982 referendum, ve kterém se 52 % voličů vyslovilo proti setrvání v ES. Oproti tomu zástupci Faerských ostrovů, které jsou autonomní součástí Dánska, se již v roce 1973, kdy vstupovalo Dánsko do ES, rozhodly zůstat mimo ES. Bylo to hlavně kvůli rybolovu, který je základem faerské ekonomiky.

Paradoxem je, že v Dánsku, kde byly prakticky bez problémů akceptovány všechny podmínky vstupu do ES, se v průběhu dalších let objevilo asi nejvíce euroskeptických

⁵² Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 63

⁵³ Brunclík, Havlík, Pinková, *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích*, s. 228

⁵⁴ „Jens Otto Krag“, Encyclopaedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/323140/Jens-Otto-Krag>, (staženo 3. 5. 2015)

hlasů. Na vině je určitě fakt, že kampaň pro vstup do ES opomenula dlouhodobé plány evropské integrace, které již tehdy vyplývaly ze základních smluv. Kvůli tomu došlo ke zklamání Dánů. Konkrétními příklady nespokojenosti můžou být dánská orientace na ekologii (Dáni uplatňovali vždy přísnější ekologické standardy než ostatní členské země) nebo nespokojenost s politikou Evropské komise a jejího předsedy Jacquese Delorse (vliv Bruselu začal být vnímán jako snaha omezit tradiční dánské svobody). Výhodiskem spolupráce s EU je národní kompromis *Dánsko v Evropě*, který vymezuje hranice dánské účasti v EU po odmítnutí Maastrichtské smlouvy v lidovém hlasování z roku 1992. Specifika, která si Dánsko vyžádalo, jsou neúčast na společné obraně (bezpečnost Dánsku zajišťuje členství v NATO), neúčast na společné měně, na společném občanství (odmítnutí evropských pasů) a zachování suverenity v právní a policejní oblasti. To vše je zakotveno v Dohodě z Edinburghu z roku 1992 a bylo odsouhlaseno lidovým hlasováním roku 1993. Celý průběh tehdejší kampaně a nezdůraznění politických cílů Společenství před referendem tedy způsobil rezervovaný přístup obyvatelstva a má celkový dopad i na dnešní dánskou evropskou politiku.

4.3 Srovnání norského a dánského přístupového procesu do ES z roku 1972

Norsko i Dánsko mají řadu společných znaků, ale také svá specifika, která zapříčinila rozdílný výsledek referend o vstupu do ES. Nejprve jsou shrnuty společné znaky obou zemí. Norsko i Dánsko jsou severské země, které sdílejí silnou sociální solidaritu a tradici spolupráce například v rámci Severské rady či Severské rady ministrů. Oba státy jsou vázány na silnou spolupráci s Velkou Británií, jejíž zájem o vstup do ES byl hlavním impulzem k podání přihlášek pro obě země. Ani Dánové ani Norové nesouhlasili s myšlenkou politické unie – rozdíl ovšem byl, že zatímco v Norsku se na toto téma rozběhly četné diskuze, které pomáhaly straně odpůrců vstupu do ES, Dánsko pouze do nekonečna vyzdvihovalo ekonomické výhody plynoucí z členství v ES a zcela ignorovalo případný vznik politické unie. To poté zapříčinilo rostoucí euroskepticismus Dánů. V obou státech podporovali vstup do ES konzervativci a sociální demokraté, ač se cíle stran v obou zemích mohou trochu lišit.

Rozdíly jsou ovšem pro tuto práci mnohem důležitější než společné znaky. Prvním rozdílem byl zájem voličů o hlasování o vstupu do ES. Zatímco v Dánsku dorazilo celých 90 % voličů, v Norsku to bylo „jen“ 79 %. Důvodem byla mimo jiné již zmíněná snaha voličů DNA (kteří podporovali vstup do ES) nevolit proti své straně, tudíž nevolit vůbec.

Norsko bylo celkově velice ochránářské vůči svým tradičním odvětvím a bálo se na svůj trh pustit i skandinávskou konkurenci, natož konkurenci z „celé“ Evropy. Ve velkých norských městech se v té době prosadil konzumerismus a globalizace, tudíž se města začala více orientovat více na export. Díky tomu byla města více otevřená členství v ES. Naopak v Dánsku se odpůrci evropské integrace stala spíše města – obavy panovaly především ze silného vlivu Bruselu. Rozdíl byl v tom, že dánský venkov měl velmi prosperující zemědělství, které bylo díky jeho přebytkům orientované hodně na export zemědělských výrobků. Dánští zemědělci se tedy potřebovali zbavit cel a jiných omezení na export zemědělských produktů, což jim členství v EFTA neumožňovalo. EFTA bylo naopak pro Norsko dostačující variantou, neboť si mezi průmyslové výrobky prosadilo i mražené rybí filety, které jsou jejich důležitou exportní surovinou. Členstvím v EFTA Norsku nehrozila politická unie a Norové se tak nemuseli bát o své zdroje (ropy, zemního plynu, ryb, atd.). Ale poté, co Velká Británie i Dánsko vstoupilo do ES, vliv EFTA značně poklesl. Zatímco v Dánsku se proti vstupu do ES vytvořilo lidové hnutí proti ES, které působilo napříč politickým spektrem, v Norsku se ujaly iniciativy zejména rybářské a zemědělské spolky nebo organizace, které měly na venkově silné slovo a na jejich stranu se přidávala většina tamního obyvatelstva, což ukazuje onu pověstnou norskou národní jednotu, kterou zcela nezničila ani globalizace v norských městech. Norský nacionalismus je tak silný díky pohnuté historii a Norové i kvůli tomu hodně řešili otázku národní identity, tedy „Kdo jsme my Norové – jsme Evropa?“, zatímco v Dánsku se diskuze na toto téma příliš nerozvíhaly. Nutno říci, že Dánsko bylo za druhé světové války stejně jako Norsko okupováno, kvůli čemuž se po skončení války definitivně zřeklo neutrality a podobně jako Norsko se rozhodlo vstoupit do NATO.

Rozdílné byly dopady samotných referend na obě země. Dopady v Norsku byly poněkud větší. V souvislosti s neúspěchem tamního referenda se rozhodla rezignovat vláda sociální demokracie. V Dánsku sice po úspěšném referendu odstoupil sociálně demokratický premiér J. O. Krag, ale ten své místo dobrovolně přenechal svému nástupci, sociálnímu demokratovi Ankeru Jørgensenovi. Problematické vyjednávání s Velkou Británií a norské zamítavé referendum byly pro ES ponaučením, že vědomí evropanství a sounáležitosti je silné pouze v jádru Evropy. Nové členské státy se často chovaly neevropsky, respektive jako periferie Evropy, ale zároveň se cítili být středobodem. Problém byl, že představitelům těchto států šlo/jde o napojení na EHS, získání obchodních výsad a vlastní proces integrace je pro ně druhořadý nebo není dostatečně

pochopen.⁵⁵

5. Přístupový proces do Evropské unie roku 1994 – Norsko a Švédsko

V této kapitole jsou rozebrány přístupové procesy, které proběhly roku 1994 v Norsku a ve Švédsku. Je zde zaznamenán celý proces od podání přihlášky ke členství v ES přes jednání vlády a parlamentu, vyjednávání s ES, vztah země k evropské integraci, kampaň příznivců a odpůrců členství v ES až po referendum a jeho důsledky. Závěrem kapitoly je srovnání společných a zejména odlišných znaků, které zapříčinily odlišný výsledek obou referend.

5.1 Norsko

Norská vláda se po neúspěchu referenda z roku 1972 obávala otevírat otázku členství v ES. Roku 1986 si vláda sociálních demokratů nechala vypracovat zprávu o celkové politické a ekonomické situaci v Evropě a pokusila se tak restartovat otázku členství.⁵⁶ Podpora norských voličů se od prvního referenda z roku 1972 ale příliš nezměnila, pravice sice trochu posílila svou pozici, byla ovšem méně jednotná. Novinkou byla pokroková strana (FrP)⁵⁷, která sebrala určitou část voličů pravici. Tato strana ovšem neměla jednotný názor na otázku členství v ES.

Přihláška

Roku 1992 předala norská premiérka Brundtlandová Radě ES přihlášku ke členství. Ta byla Evropskými společenstvími vítaná, neboť Norsko mělo všechny tři hlavní předpoklady pro členství – evropskou identitu, demokracii a dodržování lidských práv. Navíc dokončení EHP znamenalo pro Nory úplné přijetí *acquis communautaire*. Zástupci ES si od norského vstupu slibovali posílení důrazu na demokratickou kontrolu, nízkou inflaci či na vyšší standardy v životním prostředí a v neposlední řadě chtěli Norsko za člena díky jeho bohatství.

⁵⁵ Goněc, *Od malé Evropy k velké Evropě 2*, s. 55-65

⁵⁶ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, s. 116

⁵⁷ FrP neboli Fremskrittpartitet, vznikla roku 1973 - tedy až po prvním referendu

Jednání vlády a vyjednávání s ES/EU

Vládní koalice H, SP a KrF se nad otázkou členství rozdělila – vláda byla menšinová a k vládnutí potřebovala podporu FrP či DNA. Bylo jasné, že by vláda padla, kdyby se objevila otázka členství. Koalice proto spoléhala na spolupráci EFTA a ES. Norští představitelé doufali v rozvoj EFTA, z níž by se stal multilaterální nástroj rušící nové obchodní bariéry. To ale ohrozila přihláška Rakouska a Švédska ke vstupu do ES, čímž hrozilo oslabení vlivu EFTA.⁵⁸ V roce 1993 došlo k volbám do Stortingu. Strany vystupující proti členství se již během jednání o EHP začaly sdružovat a tak pokračovaly až do voleb, které přinesly velký nárůst straně SP (detaily norských politických stran viz první norské referendum o vstupu do ES), která byla odpůrcem členství. Členové SP pochopili, že otázka členství je pro mnoho norských voličů zásadní a podařilo se jim tak přetáhnout mnoho voličů H a pravicových stran obecně. V parlamentu ale byla stejně jako před referendem z roku 1972 většina poslanců pro členství v ES.

Jednání se ES začala 5. 4. 1993, trvala dvanáct měsíců, zahrnovala 29 oblastí a zástupci ES/EU vycházeli Norsku maximálně vstříc. Nechtěli, aby se opakovalo fiasko z roku 1972. Norové si například směli ponechat národní standardy v ožehavých tématech (nerostných surovin, rybolovu a zemědělství – rozebrány níže) a bylo zavedeno nařízení EU, které povolilo Norsku udržet jejich kritéria v oblasti zdraví, bezpečnosti a životního prostředí. Jednání probíhala více uvolněně, požadavky norské reprezentace byly skromnější a jednání byla více flexibilní.⁵⁹

Hlavními obchodními partnery Norska zůstaly členské státy ES, vzrostl význam obchodu se Spolkovou republikou Německo a také s Dánskem a Švédskem. Roku 1990 tvořil obchod s ES 66 % norského zahraničního obchodu.⁶⁰

Ropa a zemní plyn

V období po prvním referendu došlo v 70. letech k obří změně norské ekonomiky, neboť

⁵⁸ Wallace, H. (ed.), *The Wider Western Europe, Reshaping the EC/EFTA Relationship*. (London: Pinter, for the Royal Institute of International Affairs, 1991), s. 179-193

⁵⁹ „Agreement on the European Economic Area“, EFTA, <http://www.efta.int/media/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement.pdf>, (staženo 4. 4. 2015)

⁶⁰ Ingerbritsen, *The Nordic States and European Unity*, s. 8

se naplno rozjela těžba ropy a zemního plynu v Severním moři. Roku 1973 bylo vytvořeno ministerstvo pro ropu a energii a státní těžební společnost Statoil. K překročení domácí spotřeby ropy došlo v roce 1975, poté započala masivní těžba orientovaná na export a Norsko se postupně vyšplhalo na třetí místo ve světovém žebříčku v exportu ropy a zemního plynu (jen pro zajímavost norské HDP per capita dosáhlo roku 2000 čtyřicet dva tisíc Euro). Období mezi léty 1972 a 1994 se proto často nazývá „ropnými roky.“ Norové se shodli, že budou těžit rozumným tempem, aby tak předešli možnému přehřátí ekonomiky a růstu inflace.⁶¹ ES se záhy stalo klíčovým odběratelem norské ropy, což upevnilo Nory v názoru, že je Norsko pro ES životně důležité, ale ES pro Norsko nikoli. Členské státy ES norskou ropu vítaly, neboť snižovala alespoň trochu jejich závislost na nestabilních zdrojích z Blízkého východu a z Ruska.

Při přístupových jednáních panovala ze strany Norů obava, že by se o své zdroje museli dělit a zdůrazňovali princip subsidiarity fungující uvnitř ES/EU.⁶² Byl proto přidán Protokol 4 k norské smlouvě o ES, který zaručoval suverénní pozici nad ropnými zdroji. Norsko se o odbyt své ropy bát nemuselo, neboť ještě před vyjednáváním Dohody o EHP byly v Norsku uzavřeny dohody se skupinou zemí ES o exportu ropy a zemního plynu na jejich trhy. Těžba ropy a zemního plynu a služby s tím spojené se podílejí 46 % na norském HDP.⁶³

Rybolov

Tradičně problematické téma k vyjednávání byla otázka rybolovu. Státy ES a EFTA ho mezi sebou řešily roku 1991, kdy Norsko a Island požadovaly volný přístup na trhy ES s rybami a mořskými produkty (od roku 1990 fungoval volný obchod s rybami v rámci EFTA), členské státy ES za to ale požadovaly volný přístup do vod zemí EFTA. Španělská delegace dokonce hrozila vetem v jednání o EHP, když nebude umožněn přístup státům ES do vod států EFTA. Ještě v téže roce došlo k přidání kompromisního Protokolu č. 9, který určoval kvótu na lov ryb v norských a islandských vodách. Tomuto

⁶¹ Bakke, Hroch, Kadečková, *Dějiny Norska*, s. 277

⁶² Princip subsidiarity neboli přenesení rozhodování na národní úroveň, tedy nejbližší občanům

⁶³ „Co by Norsku přistoupení k EU vlastně přineslo?“, *Integrace.cz* – Částek, M., <http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/co-by-norsku-pristoupeni-k-eu-vlastn-prineslo> (staženo 1. 5. 2015)

kompromisu přispěla výrazně švédská žádost o členství v ES, čímž byla omezena pozice EFTA. Členské státy EFTA tak získaly roku 1994 (kvůli odmítavému postoji Švýcarů došlo ke zdržení) bezcelní přístup na trh ES pro část druhů produkce ryb.⁶⁴ Norský ministr zahraničí Bjorn Tore Godal chválil přístupové dohody s ES, které podle něj budou chránit norské zdroje rybolovu a po uplynutí přechodného období roku 2003 budou mít sice přístup do norských vod zahraniční rybáři, ale tutéž možnost by měli Norové vůči ostatním státům.⁶⁵

Zemědělství

Zástupci Norska, podobně jako Švédí a Fini, požadovali ohled na jejich nevýhodu v zemědělském sektoru a garantování příjmu zemědělců (to se týkalo zejména Norů). Chtěli tedy uznání specifického arktického a subarktického statutu. V Norsku lze obdělávat pouze 3 % zemědělské plochy a jejich vegetační období je výrazně kratší než v jižnějších částech Evropy. Hlavním problémem byla cena norských zemědělských produktů, která byla dvakrát vyšší než průměrné ceny v ES. Důvodem byl závazek norské vlády zajistit životaschopnost vesnic ve všech částech země. V roce 1993 pocházelo téměř 80 % příjmů farmářů ze státní pomoci – tento poměr činil v EU 48 %. Výdaje na norské zemědělství dosahovaly 4 % státního rozpočtu.⁶⁶ Společná zemědělská politika měla být nakonec rozšířena o Norsko, přičemž analogickým mechanismem pro alpské zemědělství byl vytvořen i nový mechanismus podpory zemědělství v extrémních severovýchodních klimatických poměrech.⁶⁷ Navíc na severní oblasti se měla vztahovat podpora SZP a mohla být poskytnuta i národní podpora. Norsko se podporou zemědělství snažilo podobně jako členské státy ES zabránit vyliďňování venkova. Čtyři nejsevernější regiony – Finnmark, Troms, Nordland a Nord-Trøndelag získaly díky malé hustotě zalidnění velké regionální dotace. Ve venkovských oblastech byla nejsilnější strana SP (dříve agrární strana), kterou ale dohoda o dotacích s ES neuspokojila. Část jejich členů byli odpůrci členství a ti poukazovali na rozdílná kritéria pro regionální politiku mezi Norskem a ES/EU.⁶⁸

⁶⁴ Ibid

⁶⁵ „Bjørn Tore Godal“, Norsk Biografisk Leksikon, https://nbl.snl.no/Bj%C3%B8rn_Tore_Godal (staženo 21. 4. 2015)

⁶⁶ „Co by Norsku přistoupení k EU vlastně přineslo?“, Částek, M.

⁶⁷ Goněc, *Od malé Evropy k velké Evropě 2*, s. 30

⁶⁸ Archer, *Norway outside the European Union*, s. 56 - 63

Norští podporovatelé členství v ES/EU

Největší nezávislou organizací podporující členství v ES/EU byla *Europabevegelse* neboli Evropské hnutí, které ovšem rozjelo svou kampaň až v roce 1992, tedy s téměř dvouletým zpožděním za *Nei til EU*. Navíc až roku 1993 se hnutí podařilo najít charismatického vůdce, kterým byl člen *Høyre* rektor univerzity v Oslu, Inge Lønning. Hnutí mělo roku 1994 asi 35 000 příznivců a *Nei til EU* se nemohlo vyrovnat. Další významnou organizací byla *Fra Nei til Ja* neboli Od ne k ano, která se snažila ukázat pozitivní změny ES/EU a získat podporu voličů, kteří změnili svůj názor na ES/EU. Leaderem byl Arne Thorvik, díky němuž byla organizace napojena na sociální demokracii. *Ja – aksjonen for norsk meldeskap i den europeiske union* (Ano – akce pro norské členství v EU) vzniklo pod záštitou Turida Birkelauda z mladých sociálních demokratů (AUF) a získalo si podporu řady známých osobností. Snažilo se zejména o navození nálady podporující členství, což považují i přes neúspěch referenda za velice užitečné.⁶⁹ Obchodní elity byly významným podporovatelem norského přistoupení k ES/EU a podporu členství vyjádřila i organizace NHO, která spojuje zaměstnavatelskou federaci a Asociaci průmyslníků.

Přístup charismatické premiérky Brundtlandové a ministři v její vládě, kteří pochválili přístupovou dohodu s EU, pomohli jistě podpoře členství. Brundtlandová prohlásila, že členstvím se Norové nevzdají práva si sami vládnout (*selvraderett*), jen se vzdají své egoistické tvrdohlavosti.⁷⁰ Navíc přednesla pádny argument k otázce suverenity, že 25 milionů obyvatel severských zemí by mělo při hlasování v Radě větší váhu než například osmdesátimilionové Německo. Předseda Evropské komise Jacques Delors vyjádřil velkou podporu severské integraci, což se ukázalo i v následných jednáních, kdy se těmto zemím vycházelo velmi vstřícně v jejich požadavcích. Vládě se také povedlo přesvědčit mnoho nerozhodných voličů (zejména z DNA) o výhodách členství v EU, jakými jsou možnost účastnit se řešení otázek životního prostředí, rozvíjet v rámci EU severské sousedství (to by ovšem bylo oslabeno, kdyby do EU některý severský stát nevstoupil) a v neposlední řadě členství v Západoevropské unii, které by Norsku zajišťovalo novou dimenzi bezpečnosti. Snažili se také zdůraznit princip subsidiarity v EU, to ale nemělo příliš velký úspěch kvůli vzrůstající nespokojenosti s EU v Dánsku. Norský ministr

⁶⁹ Gažovič, O., Minařík, D., „Nórsko a Európska únia, ich vzájomný vzťah a jeho možné prameny v budúcnosti“, *Politologický časopis, IIR*, 2005, s. 145-146

⁷⁰ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 116

zahraničních věcí zdůraznil, že norská demokracie se rovná té ve členských státech EU, které jsou zároveň jedny z nejstarších demokracií na světě. Také se snažil o nové chápání slova „lid, občané“, změnit ho z národní úrovně ve smyslu Norové na úroveň „evropských občanů“.⁷¹ Z politických stran byli největšími zastánci sociální demokraté (ač se uvnitř strany vytvořila skupina Sociální demokraté proti EU), konzervativci a také progresivní strana. Příznivci členství se snažili přesvědčit občany, že *Nei til EU* pouze manipuluje lidi, když tvrdí, že EU je státní formací. EU je historicky něco nového, snaží se o mocný konstrukt ležící mezi národním státem a čistě federálním státem na mezinárodní úrovni. Je ale zatím uvnitř nekonzistentní, proto není tak efektivní.⁷² Federace je ale stát a ten nemůže existovat na mezinárodní úrovni. Izolace by pro Norsko byla nevýhodná, norské členství v EU znamená více bezpečnou budoucnost norským hodnotám. Podporovatelé členství v ES/EU šli ale do před-referendových debat se stejnými argumenty zdůrazňujícími zejména ekonomické výhody jako před referendem z roku 1972, přestože se tyto argumenty již v minulosti ukázaly jako nedostatečné a nebyly žádné znaky, že by teď měly být efektivnější. Tato neochota nebo neschopnost změnit „taktiku“ předznamenala další prohru příznivců členství.

Norští odpůrci členství v ES/EU

V roce 1989 proběhl průzkum veřejného mínění voličů na členství v ES, který ukázal, že větší odpůrci členství žijí v severních málo zalidněných oblastech a byla jimi většina žen.⁷³ Ty se obávaly, že by členstvím ztratily značný vliv, který mají v norské společnosti. Přestože většina obchodních elit se stavěla ke členství v ES pozitivně, někteří zástupci potravinářského průmyslu zůstávali skeptičtí. Například zemědělská asociace si roku 1988 založila informační servis zaměřený proti ES. Nejvýraznějším odpůrcem členství se stalo hnutí *Nei til EF* (neboli Ne ES), které se po vzniku EU roku 1993 přejmenovalo na *Nei til EU*. Jeho původní účel byl od doby jeho vzniku roku 1988 vytvořit informační výbor o Norsku a ES. O dva roky později bylo hnutí přeměněno na politickou organizaci napříč politickými stranami. Na podzim roku 1994 mělo již přes 140 000 členů, což z něj udělalo nejsilnější politické hnutí v Norsku (pro srovnání Norsko má přibližně 5 milionů obyvatel, z toho necelých 600 tisíc jich žije v Oslu). Hnutí bylo velice dobře

⁷¹ Ibid, s. 116

⁷² Ibid, s. 119

⁷³ Knudsen, O. V., Saeter, M., *Norway*, in: Wallace, H. (ed.), *The Wider Western Europe, Reshaping the EC/EFTA Relationship* (London: Pinter for the Royal Institute of International Affairs, 1991), s. 179-193

organizované, ačkoli nebylo zcela jednotné – například ne všichni podporovali silný vliv zemědělských organizací, které dotovaly hnutí finančními obnosy, které tvořily přibližně 90 % všech financí *Nei til EU*. Jeho zástupci měli velice efektivní prezentaci požadavků a názorů – zaměřili se na obranu norské suverenity, růst životní úrovně, úplnou kontrolu nad surovinami, ochranu životního prostředí a solidaritu. Vyzdvihovali zejména pro Nory nepřijatelnou změnu systému sociální ochrany (což by podle některých vedlo k nárůstu kriminality) a fakt, že by do pokladny ES/EU muselo Norsko ročně přispívat 1,2 miliardy dolarů. Hlavním sloganem hnutí bylo: „Nejsme proti Evropě, jsme proti členství v Evropské unii.“ *Nei til EU* ovšem nebylo jediné hnutí zaměřené proti členství v EU – dalším bylo například SME neboli Sociální demokraté proti EU (část členů DNA, organizace vznikla roku 1993). SME se na rozdíl od *Nei til EU* nestavělo negativně k EHP. Na jaře roku 1994 vznikla dohoda mezi *Nei til EU*, SME, SP, KrF, SV, NKP, dělnickými a farmářskými asociacemi a organizacemi, ekologickými hnutími a dalšími odpůrci členství, což mělo usnadňovat jejich komunikaci a kooperaci.⁷⁴ Nejvíce odpůrců členství bylo ve dvou politických stranách – v socialistické levicové straně a ve straně středu. V čele strany středu stála v té době Anne Enger Lahnstein, která prohlásila, že strany podporující členství v ES/EU úmyslně naplánovaly datum referenda až po referendu ve Švédsku, aby tak vytvořili tzv. „*svenskesug*“, tedy nechat norské voliče „svést“ se Švédskem. Reprezentace ES/EU je podle ní podvodná a v Norsku je upřímnost přítomná ve všech sférách života včetně politiky, tudíž by členství v ES/EU bylo velice ne-norským rysem.⁷⁵ Mluvčí socialistické levicové strany citoval Jana Petersona, že Norsko je jednou z nejlepších zemí k životu, protože jsou zde nejmenší rozdíly a jsou zde práva pro všechny a to díky tradici, na kterou jsou pyšní. To vše se udržuje právě díky silné civilní společnosti, která z toho důvodu nemůže podporovat členství v ES/EU. To doplnil lídr socialistické levicové strany Erik Solheim tím, že historicky vzato nemělo Norsko politicky ani ekonomicky silné elity, ale byla to právě silná civilní hnutí, která mají i dnes ve společnosti velkou váhu.⁷⁶

Panovala také obava, že by v rámci vnitřního trhu EU došlo k otevření trhů s narkotiky. Odpůrci se pokusili vykreslit ES/EU jako imperialistický blok, který je pokusem bohatých zemí soutěžit mezi sebou. Navíc v ES/EU neexistuje kritický tisk, kritická

⁷⁴ Archer, *Norway outside the European Union*, s. 56-63

⁷⁵ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 118

⁷⁶ *Ibid*, s. 119-121

opozice – jak tedy systém může být demokratický? Vyjádřili se tedy pro vládnutí lidu, ale proti unii. Zcela logickým argumentem bylo, že Evropa se skládá ze 46 zemí a EU se v té době skládala pouze z 12 evropských států – po případném severním rozšíření by jich bylo 15 nebo 16.⁷⁷ Norsko se tedy podle tohoto argumentu nemuselo bát izolovanosti.

Rozdíly mezi Norskem a členskými státy ES/EU

Vztah Norů k ES/EU je nejlépe vidět na rozdílech, které definovali autoři Waever a Hansen. Zatímco Norsko si zakládá na rovnosti, EU je podle mnoha Norů egoisticky zaměřená. Norsko je dobře fungující zemí, zatímco ES/EU kvůli neshodám států a přebujelé administrativě vykazuje často nefunkčnost. Norům vadila koloniální minulost evropských mocností, například „neo-kolonialistické“ Francie – vadilo jim, že tyto státy zasahují do Afriky a podporují i ty nejvíce zkorumpované nedemokratické režimy, například režim J. D. Mobuta v Konžské demokratické republice či režim v Tanzanii.⁷⁸ Norsko oproti tomu podporuje rozvojové země a to mnohem vyššími částkami než členské státy ES/EU. Navíc členské státy Evropské unie jsou katolické, starají se o silné a mají hierarchickou centralizovanou strukturu, Norsko je toho pravým opakem – kromě protestantství je rovnostářské a má rozptýlenou strukturu.

Referendum a jeho důsledky

V říjnu 1994 proběhlo referendum o vstupu do EU ve Finsku a v listopadu ve Švédsku. Norské referendum bylo naplánováno jako poslední ze všech skandinávských zemí.⁷⁹ Konalo se 28. 11. 1994, účast na něm byla celých 89 % a 52,2 % voličů se vyslovilo proti vstupu do EU, zatímco 47,8 % voličů vstup podpořilo. Reakce na neúspěch referenda neměla tak závažné důsledky pro politickou stabilitu jak tomu bylo roku 1972. Vláda sice vyjádřila své zklamání nad výsledkem referenda, ale dále pokračovala ve svém funkčním období. Norsko tedy již v druhém referendu odmítlo členství v EU a bylo ponecháno poněkud vyčerpané EFTA spolu s Islandem, Lichtenštejnskem a Švýcarskem. Ekonomické argumenty pro vstup do EU již byly zajištěny členstvím v EHP, který umožňuje Norsku přístup na jednotný trh, ale zavazuje

⁷⁷ Ibid, s. 119

⁷⁸ Ibid, s. 119-120

⁷⁹ Brunclík, Havlík, Pinková, Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích, s. 237

Norsko k platbám do strukturálních fondů, což dělá z Norska čistého plátce do rozpočtu EU. Norsko se navíc roku 1996 stalo signatářem Schengenských dohod.⁸⁰ Norská ekonomika, která byla díky ziskům z exportu ropy a zemního plynu v 90. letech držena mimo recesi, byla silným ekonomickým nástrojem vlády a pomohla tak důvěře Norů spíše v samostatný norský stát než v potřebu vstoupit do EU. Prosperita vlastně dala Norsku možnost čekat na budoucí vývoj a odebrala mu potřebu rychle se rozhodovat.⁸¹

5.2 Švédsko

První švédský pokus o vstup do ES

První švédské snahy o vstup do ES byly již v 60. letech, roku 1961 podali zástupci Švédska žádost o přidružení a roku 1967 dokonce první oficiální přihlášku do ES. Tento tah ovšem získal podporu pouze u pravicových stran a u části obchodníků. Švédské požadavky na mnoho dalekosáhlých výjimek byly s členstvím neslučitelné - Švédi například trvali na ochraně trhu v určitých oblastech před zahraniční konkurencí a to i před členskými státy ES a na zachování neutrality. Navíc chtěli kompletní zachování specifického sociálně-politického modelu, který se lišil od ES. To bylo pro ES nepřijatelné a Švédsko samo svou přihlášku roku 1971 stáhlo.

Od té doby se soustředilo na spolupráci v rámci Severské rady a na spolupráci EFTA s ES, kde podporovalo dohodu o volném obchodu. Švédská vláda si roku 1987 nechala vypracovat vládní zprávu o vztahu Švédska a ES, v níž byla zdůrazňována ekonomická pozitiva. *Riksdagen* (švédský parlament) sice nenalezl shodu, možnost členství ovšem nebyla zcela vyloučena.⁸²

Přihláška

V roce 1990 tehdejší premiér Ingvar Carlsson prohlásil, že by se Švédsko stalo členem ES za předpokladu, že by v Evropě nehrozily válečné konflikty a že by ES neplánovalo budování společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Ještě tentýž rok se ovšem postoj švédské vlády změnil a již o půl roku později, v červenci 1991, podalo Švédsko přihlášku do ES. Důvody k tomu pramenily zejména ze změn, které v té době nastaly ve světě. Díky pádu železné opony již neutralita nebyla tolik výhodná a Švédsko začalo hledat

⁸⁰ Ibid, s. 237

⁸¹ Archer, *Norway outside the European Union*, s. 56-63

⁸² Preston, *Enlargement and Integration in the European Union*, s. 91

bezpečnostní záruky.

Jednání vlády a vyjednávání se zástupci ES/EU

K formálnímu zahájení jednání o podmínkách vstupu došlo roku 1993.⁸³ Švédské zemědělství je na tom podobně jako norské, proto Švédci chtěli spolu s Nory výjimky, ačkoli v jižní části Švédska je zemědělství poněkud úspěšnější. Povedlo se jim vyjednat severskou zónu arktických zemí, která zahrnovala celé Norsko a většinu Švédska a Finska. To bylo velice důležité, neboť panovala obava, že by severské země nemohly čerpat mnoho dotací z evropských regionálních fondů kvůli nízké hustotě zalidnění. Otázka vyvstala s distribucí alkoholu, neboť Švédsko podobně jako ostatní severské státy mělo monopol na prodej alkoholu v rámci ochrany zdraví občanů. Nakonec se podařilo dosáhnout kompromisu – Švédsko i Finsko souhlasilo s odstraněním monopolu na dovoz, produkci a velkoprodej alkoholu, monopol si ovšem zachovali v maloobchodech. Dodnes ve Švédsku funguje *Systembolaget* neboli státem vlastněná monopolní síť obchodů s alkoholem (norská obdoba se nazývá *Vinmonopolet*).⁸⁴ Švédsko si zakládalo také na udržení principu veřejnosti, tedy možnosti občanů nahlížet do úřední dokumentace (*offenlighet princip*). Zachovali si možnost nadále aplikovat přísnější standardy v ochraně životního prostředí, respekt k neutralitě ze strany ES/EU a zachování veřejného práva v lesích.⁸⁵

Švédští podporovatelé členství v ES/EU

Zahraničně-politické důvody nezahrnovaly pouze otázku neutrality, ale také možnost vyššího přílivu zahraničních investic, které by v exportně orientovaném Švédsku mohly pomoci k znovunastartování ekonomiky. Švédská i finská ekonomika bojovala v 90. letech s ekonomickou krizí – došlo ke kolapsu měny, k záporným hodnotám růstu a s tím spojeným nárůstem nezaměstnanosti.⁸⁶ Obě země byly v recesi a vstup do ES/EU tak byl spojován s ozdravením domácího hospodářství. Prosperita Švédska závisela na deregulaci a otevřené ekonomice a podle podnikatelské sféry a zástupců ES/EU to záviselo na vstupu

⁸³ Brunclík, Havlík, Pinková, *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích*, s. 232

⁸⁴ Preston, *Enlargement and Integration in the European Union*, s. 103

⁸⁵ Brunclík, Havlík, Pinková, *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích*, s. 232

⁸⁶ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 160

do ES/EU. Neúspěch by podle podporovatelů členství znamenal masový exodus švédských firem a s tím spojené snížení životních standardů. Do popředí se jim tak podařilo prosadit ekonomické uvažování.⁸⁷ Dalším argumentem pro vstup do ES/EU byla snaha řešit ekologické problémy, které je nutné řešit nikoli na národní, ale na nadnárodní úrovni.

Strana středu – (*Centerpartiet*, C) byla v otázce vstupu velmi váhavá. Hlavní problém byl ten, že jejími hlavními voliči byli zemědělci. I přes to se strana rozhodla nakonec vstup do ES/EU podpořit. Podporovatelé členství pocházeli především z liberálních a pravicových politických stran - zejména ze strany umírněných (*Moderata samlingspartiet*, M), lidové liberální strany (*Folkspartiet liberalerna*, Fp) a především ze sociálnědemokratické strany (*Socialdemokratiska arbetarepartiet*, SAP).⁸⁸ SAP je největším švédským stranickým subjektem, ovšem zprvu zaujala tato strana váhavý přístup. Podporovatelé členství upozorňovali, že sociálně demokratický mýtus o moderním prosperujícím Švédsku je velmi zranitelný. Zatímco hlavní představitelé strany podporovali vstup do ES/EU, elektorát a mnoho ostatních členů nesdíleli tak optimistický pohled. Strana podporu členství vysvětlovala voličům tím, že vstup do EU je nutný pro oživení švédské ekonomiky, což umožní udržení sociálního státu. Fakt, že SAP podpořila vstup do EU, bylo pro výsledek referenda zcela klíčový. Strana měla silnou voličskou podporu, tudíž je pravděpodobné, že kdyby se ke vstupu postavila skepticky, Švédsko by do EU nevstoupilo. SAF neboli švédská asociace pro zaměstnanost oficiálně také podpořila členství, čímž uklidnila sociálně slabší občany a nabudila je tak k podpoře členství.⁸⁹

Vláda rozjela velkou informační kampaň vyzdvihující ekonomické výhody členství a měla podporu hlavních médií a taktéž průmyslových i intelektuálních elit. Z toho vyplývá, že nejvíce eurooptimistů se nacházelo ve velkých metropolích (Stockholm, Göteborg, Malmö či Uppsala) tedy v hustě obydlených průmyslových jižních a středních částech Švédska. EU povolila Švédsku řadu pro něj důležitých výjimek, což mělo pozitivní vliv na voliče v referendu.

Švédští odpůrci členství v ES/EU

Odpůrci členství byli v politickém spektru hlavně levicové strany (*Vänsterpartiet*, Vp)

⁸⁷ Ibid, s. 160 - 161

⁸⁸ Fiala, Pitrová, *Rozšiřování ES/EU*, s. 126

⁸⁹ Waever, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 159

a švédská varianta levicově zaměřených zelených (*Miljöpartiet De Gröna*, Mp). Z euroskeptického křídla strany středu vznikla platforma *Centernej till EU*, která dodnes působí. V SAP vznikla euroskeptická frakce, kterou vedla Maj-Britt Theorin - toto rozdělení SAP vzniklo kvůli slibu strany, že i v ekonomické recesi budou bránit švédský ekonomický a sociální model. I díky tomu strana vyhrála volby a její euroskeptické křídlo se obávalo, že vstupem do EU by se tyto sliby nedaly dodržet. Ještě v 80. letech totiž například tehdejší sociálnědemokratický premiér Olof Palme považoval švédský model za neslučitelný s charakterem ES. Tyto strany daly jasně najevo, že nebojují proti spolupráci Švédska s dalšími evropskými státy, ale proti švédskému členství v ES/EU. Švédsko dlouhodobě spolupracovalo s členskými státy ES, proto tyto strany dospěly k názoru, že na to, aby se vztahy s těmito státy prohlubovaly, není pro Švédsko nutné být členem ES/EU. Vystala také otázka slučitelnosti neutrality a SZBP EU, což bylo pro švédskou veřejnost velmi citlivé téma.⁹⁰ Někteří odpůrci se snažili zdůraznit zejména odlišnosti mezi demokratickým, rovnostářským a solidárním Švédskem a na druhé straně ES/EU, která se skládá z tzv. „4K“ – konzervatismu, kapitalismu, katolictví a kolonialismu.⁹¹ Chtěli také postavit voliče do situace, kdy si musí vybrat buď volný obchod a internacionalismus, nebo nacionalismus a stát blahobytu. Ekonom Gunnar Myrdal ve své práci nazvané „My a západní Evropa“ popisuje ES jako soubor s více primitivní formou sociální organizace než je ta švédská. Podle dalšího švédského ekonomy Claese-Erika Odhnera mnoho evropských zemí nesplňuje ty nejzákladnější požadavky pro kvalifikování demokratického systému, navíc je v nich nábožensky a politicky rozdělená pracovní třída – vyvstává tedy otázka vidiny progresu. Přesto ale akceptoval fakt, že Švédsko je v Evropě.⁹²

Podobně jako v Norsku byla tedy většina odpůrců proti švédskému členství v EU ze severních, zemědělských, řídko osídlených a hospodářsky zaostalejších krajů. To jsou paradoxně ty oblasti, které by ze členství Švédska v EU nejvíce profitovaly v rámci programu zemědělských, regionálních a dalších dotací.

Referendum a jeho důsledky

Referendum proběhlo 13. listopadu 1994 a jeho výsledek byl velice těsný. Při 83 % účasti obyvatel se 52 % vyslovilo pro vstup do EU oproti necelým 47 % odpůrců členství. Rozdíl

⁹⁰ Goněc, *Od malé Evropy k velké Evropě 2*, s. 30

⁹¹ Waeber, Hansen, *European Integration and National Identity*, s. 154

⁹² *Ibid*, s. 155

byl tedy pouze 6 %. Z celkem 25-ti volebních krajů se 13 vyslovilo proti vstupu, byly to zejména severní méně obydlené oblasti. Ve středních a jižních krajích většinou převládli příznivci členství. Švédsko spolu s Finskem a Rakouskem vstoupilo do EU k 1. 1. 1995.⁹³ Švédsko nyní uplatňuje politiku „wait and see“ a v rámci EU se zaměřuje na priority v oblasti problematiky klimatických změn, odpovědného využívání energie, ochrany životního prostředí, posilování konkurenceschopnosti EU ve světové ekonomice, restrukturalizaci jejího rozpočtu a na posilování Unie jako globálního hráče. Pozice Švédska v EU je podobně jako ta dánská ambivalentní – v mnoha oblastech je aktivním členem podporujícím prohlubování a rozšiřování Unie, Švédi implementovali ve vysoké míře *acquis communautaire*, na druhou stranu zaujalo velice opatrný přístup především k monetární integraci.

5.3 Srovnání norského a švédského přístupového procesu do EU roku 1994

Norsko i Švédsko jsou si blízké nejen svou geografickou polohou, ale také státním uspořádáním a svými prioritami. Oba státy se i díky těmto prioritám potýkali a potýkají s přílivem imigrantů – větší problém představují imigranti pro Švédsko, neboť díky jižnější poloze jich do země každý rok proudí mnohem více. Oba státy měly první snahy o vstup do ES již v 60. letech a norský i švédský parlament vstup plně podpořil, oba byly členy EFTA a po dohodě s ES a vzniku Evropského hospodářského prostoru již hodně ekonomických výhod čerpali. Podpora členství byla u obou států v jižních či středních částech země, tedy v hustě osídlených městských aglomeracích, dále u obchodních a intelektuálních elit a u pravicových politických stran. Odpůrci členství EU se naopak formovali v severních málo osídlených oblastech, jejichž obyvatelé žijí především rybolov či zemědělství. Tito obyvatelé podporují zejména levici. Jak v Norsku, tak ve Švédsku byla vysoká účast na referendu (přes 80 %) a výsledek dopadl těsně. Švédsko se v něm vyslovilo pro vstup do EU, Norsko proti vstupu do EU. Co byly rozdíly, které tento rozkol u sobě tak podobných zemí způsobily?

Hlavním rozdílem byl fakt, že Norsko díky svým obřím ziskům z ropy nepocítilo ekonomickou krizi tak jako Švédsko. To se dostalo do ekonomické recese a ve vstupu do

⁹³ „Sweden's road to EU membership“, Regeringskansliet – Government Offices of Sweden, <http://www.government.se/sb/d/3470/a/20685> (staženo 20. 4. 2015)

EU vidělo cestu ven z tohoto problému. Navíc státy jako Švédsko, které jsou více závislé na výrobě, cítily větší tlak na připojení k ES/EU od průmyslníků a obchodních unií než státy jako Norsko, které exportují suroviny (v norském případě jsou to kromě ropy a zemního plynu papír, lepenka, ryby a loď).⁹⁴ Švédsko řešilo jak spojit svou neutralitu s bezpečnostními zárukami. Nakonec si mohlo ponechat status neutrality a přesto se podílet v rámci EU na Společné zahraniční a bezpečnostní politice. Neutrální státy v EU tak reagovaly na nové světové hrozby jako terorismus, zbraně hromadného ničení či HIV/AIDS. Roku 1994 se Švédsko spolu s Finskem zapojilo do NATO programu Partnerství pro mír. Naopak Norsko mělo svou bezpečnost pevně ukotvenou v NATO a navíc sledovalo neschopnost ZEU zasáhnout ve válce na Balkáně. Norové již čerpali ekonomické výhody ze členství v EFTA a z EHP, proto došli k závěru, že spolupráce může nadále pokračovat na bázi obchodní smlouvy. Tím se ovšem stali pouze přispěvateli do ročního rozpočtu EU, kteří nemají možnost zasahovat do rozhodovacího procesu v rámci EU. Navíc Norsko odmítalo možnost se dělit o své zisky z exportu ropy a zemního plynu, díky nimž se Norsku výrazně zvedlo HDP na hlavu a museli by tudíž v případě plnoprávného členství přispívat do ročního rozpočtu EU obří částku 1,2 miliardy Euro. Odběrem norské ropy se ovšem stává EU na Norsku částečně závislou, ale Norsko se nedomnívá, že by tato závislost byla vzájemná. Co se rozdílů v samotné kampani týče, švédská vláda rozjela velkou informační kampaň, která byla podpořena známými osobnostmi a médii. V Norsku byla oproti tomu výrazně viditelnější kampaň odpůrců, která započala s velkým předstihem a zaměřila se na snadná hesla, která oslovila mnoho obyčejných občanů. Problémové oblasti byly u Švédska otázka alkoholového monopolu, princip veřejnosti či například zemědělství. Na tato témata si ale Švédsko vydobylo řadu výjimek. Zemědělství bylo problematičtým tématem i v Norsku, zejména proto, že EU by nemohla zemědělce dotovat vyššími částkami nežli norská vláda, ba právě naopak. Norové mají ještě menší zemědělskou plochu než Švédí, ale chtějí toto tradiční odvětví udržet při životě za každou cenu. Navíc si Norsko chránilo oblast rybníctví, kde muselo dělat kompromisy již v rámci dohody mezi členskými státy EFTA a ES. Norští občané měli hlavní problém pochopit výhody členství, které byly pro masy méně srozumitelné nežli jasně formulované nevýhody. Díky své hrdosti viděli s nelibostí název Evropská unie, neboť unie jim evokovala pro ně potupnou personální unii s Dánskem a poté se Švédskem. Od té doby je u nich přítomná mimořádně silná národní hrdost a dbají na svou suverenitu – tento zakořeněný strach v sobě Švédí nemají a unie jim neevokuje

⁹⁴ Ingerbritsen, *The Nordic States and European Unity*, s. 11

nesvobodu. Tyto rozdíly vysvětlují, proč se výsledek těchto vzájemně podobných států lišil. Důsledky, které z tohoto rozhodnutí plynou pro Norsko, jsou shrnuty v závěru práce.

6. Srovnání obou norských pokusů o vstup do ES/EU

6.1 Společné znaky obou přístupových jednání

Norský národ má v sobě hluboko zakořeněnou hrdost. Každý Nor je od mala naučen vidět Norsko a vše norské jako to nejlepší na světě a na norskou politiku se nenadává⁹⁵ – což je velký rozdíl například oproti České republice. I přes to se Norové v otázce ES/EU s rozhodnutím vlády neztotožnili. V obou referendech je viditelný neúspěch vládní kampaně, která neměla dostatečnou podporu, chytlavá hesla, ani dostatečné trvání. Odrázily se zde zájmy různých sektorů - zatímco podnikatelé z větších měst byli vstupu do ES/EU nakloněni, zejména zemědělské a rybářské spolky se staly nejhlasitějšími odpůrci. Celkově v Norsku panoval během referend hluboký společenský diskurz ohledně Evropy. U Norů převládla touha udržet si nezávislost a odmítání cizího vlivu. Obecně byly stejné i postoje politických stran – podporovatelem členství byla zejména pravice a odpůrcem byly levicové strany. Postoje stran se tak hodně odrážely od postojů svých voličů – například levice zastupovala převážně zemědělce a venkovské obyvatelstvo, proto v rámci snahy zachovat si hlasy nemohlo členství příliš podporovat. V každém případě ale v obou referendech členové Stortingu podporu členství schválili. Více podporovatelů členství pocházelo z jižních, hustěji zalidněných oblastí Norska a podpora vůči ES/EU rostla s vyšším stupněm dosaženého vzdělání – tito lidé lépe chápali ekonomické výhody členství.

Výsledky obou referend byly docela podobné – v prvním referendu se proti členství v ES vyslovilo 53,5 % voličů, v druhém se proti členství v EU vyslovilo 52,2 %. Je tedy vidět, že odpor proti EU se v době mezi referendy nepatrně zmenšil, svou roli na tom ovšem měly změny na mezinárodním poli a také přihláška Švédska a Finska.

6.2 Rozdílné znaky obou přístupových jednání

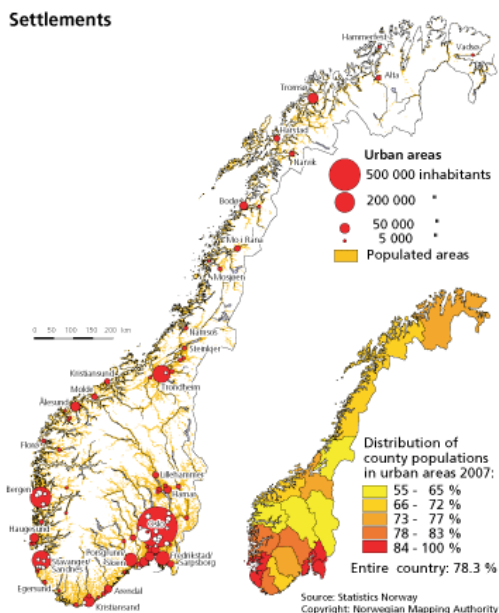
Výrazně rozdílná byla mezinárodní situace mezi oběma referendy. V roce 1972 byla Evropa v éře détente a Norsko udržovalo své obchodní vztahy zejména s Velkou Británií, přičemž v otázce bezpečnosti se kromě Británie orientovalo na USA v rámci NATO.

⁹⁵ „200 let norské ústavy“, *Literární noviny – Pražská kulturní revue*, (Litmedia, a.s., 2014) s. 58

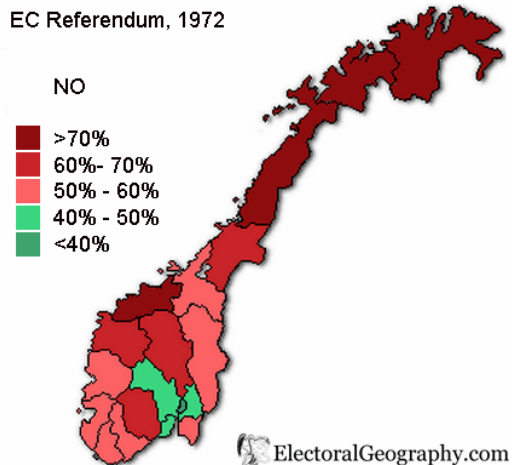
Zažívalo příliv globalizace a konzumerismu, ale ještě stále bylo přítomné trauma z druhé světové války – politici, kteří toto období zažili, byli většinou na vrcholu své kariéry. V roce 1994 oproti tomu skončila Studená válka a přímá hrozba v podobě Sovětského svazu byla vystřídána obecnou nestabilitou v Evropě. ES/EU hledala svou identitu a cestu, jak pokračovat. Byla zde viditelná generační změna – v politice již nebyla převaha těch, kteří zažili hrůzy druhé světové války, ale spíše mladí lidé vyrůstající v blahobytu. V 90. letech se nejen Norsko, ale celý svět musel začít potýkat s nárůstem relativně nových problémů jakými byli například terorismus, masová migrace, nemoci (HIV/AIDS,...), větší zájem o ochranu životního prostředí – a s takovými problémy je nutné bojovat globálně, nemůže je vyřešit každý stát samostatně a v tom tkví výhoda spolupráce v EU, ačkoli tyto otázky řeší i Organizace spojených národů, která se ovšem zaměřuje většinou na rozvojové země a na největší znečišťovatele. Rozdílem byly i nároky norského vyjednávacího týmu – zatímco roku 1972 očekávalo Norsko speciální smlouvu pro zemědělství a rybolov se stálou platností, v roce 1994 již byl norský vyjednávací tým více otevřený novým možnostem a jejich požadavky byly celkově skromnější. Jedním z důvodů, které zavinily odmítnutí vstupu do EU v roce 1994, byl objev rozsáhlých zásob ropy a zemního plynu v Severním moři. Podle mého názoru je toto jeden z hlavních důvodů odmítnutí vstupu a má svou váhu i v dnešní době. V 90. letech již bylo Norsko díky ziskům z ropy a zemního plynu jednou z nejbohatších zemí na světě a díky exportu ropy se stalo významným světovým hráčem. Norové si tak díky ropným ziskům uvykli na velmi dobrou kvalitu života a perspektiva rozšiřování EU o méně vyspělé státy, na které by Norsko muselo přispívat, se jim příliš nelíbila. Paradoxně ač je Norsko velkým exportérem ropy a zemního plynu, dává velký důraz na životní prostředí a jejich standardy jsou vyšší než ty v EU. V období prvního referenda již norský průmysl čerpal ekonomické výhody ze členství v EFTA a nechtěl se proto otevírat další konkurenci v podobě členských států ES. V období druhého referenda byla již podepsána dohoda mezi EU a EFTA o vytvoření Evropského hospodářského prostoru, ovšem panovala obava, že v případě vstupu skandinávských sousedů do EU zůstane Norsku pouze členství ve vyčerpané EFTA. To se také nakonec stalo, ale Norsko je pro EU natolik atraktivním partnerem, že spolupráce v rámci EHP i mimo něj se dál rozrůstá. Za zmínku určitě stojí výrazný rozdíl ve volební účasti na obou referendech. Zatímco v prvním referendu byla účast 79 %, v druhém to bylo o celých 10 % víc. Důsledky prvního referenda byly ovšem mnohem vážnější – ještě před jeho konáním došlo k rezignaci ministra pro rybolov a po něm se vláda sociální demokracie rozhodla rezignovat, což byl silný otřes pro doposud stabilní norskou politickou scénu. Po druhém referendu sice vláda ztratila vliv, ale nevedlo to k její

rezignaci a ministři včetně premiérky hlasitěji podporovali členství a vyzdvihovali jeho výhody.

Mapa hustoty zalidnění Norska jasně ukazuje největší počet obyvatel v jižních oblastech velkých měst, zejména Oslo, Fredrikstad, Drammen, Stavanger, Bergen, Trondheim.

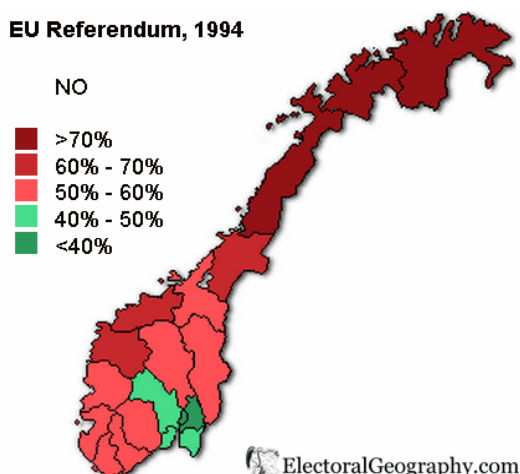

Mapa hustoty zalidnění Norska, zdroj: <http://www.environment.no/PageFiles/9403/settlements.gif> (27. 2. 2015)

Mapa referenda z roku 1972, zdroj: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-european-community-referendum-1972.html> (27. 2. 2015)

Na mapě norského referenda z roku 1972 lze vidět, že pouze ve čtyřech jižních hustě zalidněných norských regionech (Buskerud, Vestfold, Oslo a Askerhus) převážila podpora členství. Na druhé mapě, která zobrazuje podporu členství v období druhého referenda z roku 1994 je vidět, že podpora členství zůstala přibližně stejná. V regionech Ostfold, Telemark, Oslo a Askerhus se podpora členství trochu zvýšila.

Mapa referenda z roku 1994, zdroj: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-eu-referendum-1994.html> (staženo 28. 4. 2015)

7. Závěr

Klíčové faktory určující vztah skandinávských států k ES/EU podle Knuta

Heidara

Existují tři hlavní faktory určující vztah k ES/EU – ekonomické, zahraniční politika a názor veřejnosti spolu s národní identitou. V literatuře jsou ekonomické podmínky často uváděny jako hlavní vysvětlení rozdílného vztahu vůči ES/EU. Norsko jako exportér surovin má snazší pozici než Dánsko a Švédsko, které mají moderní industriální ekonomiku usilující o transformaci na post-industriální ekonomiku.

V otázce bezpečnosti mají tyto státy řadu rozdílů (švédská neutralita, Dánsko a Norsko v NATO), v zahraniční politice existuje shoda (spolupráce v OSN, rozvojová pomoc, peace keeping, důležitost mezinárodního práva, dlouhodobá severská spolupráce).

Podle konstruktivisty Ivera Neumanna záleží na pohledu „kdo jsme my a kdo oni“ (ve smyslu EU). To, jak se k této otázce obyvatelé staví, ovlivňuje názor veřejnosti a pro Nory je hlavní norská identita. Názor veřejnosti je v severských státech brán politiky velmi vážně. Proto zde vyhrálo cítění národní identity stojící proti racionálním ekonomickým a/nebo bezpečnostním zájmům. Článek od Koeniga-Archibugiho o testu suverenity říká, že státy vidící svou suverenitu s nulovým součtem, tedy státy se silnými mono-kulturními tradicemi jako severské země, jsou nejméně nakloněni integraci.⁹⁶

Norsko je atraktivní zemí jak díky svému nerostnému bohatství, tak i díky krásné přírodě, bohaté kultuře a svým osobnostem. Ve 20. století se dokázalo proměnit z chudé agrární země na jednu z nejbohatších zemí na světě a to zejména díky objevu ropy a zemního plynu. Díky tomu je důležitým světovým hráčem a zájem Evropy o něj neupadá. Norsko má svá specifika tak silná, že ho odlišují od svých skandinávských sousedů Dánska a Švédska. Norové tak nadále zůstávají váhavými Evropany a nelze najít pouze jedno vysvětlení jejich skepticismu, který je ve společnosti tak hluboce zakořeněn. Rozdělenost voličů severských zemí nad otázkou členství v EU se ukázala i v jednotlivých referendech, jejichž výsledky byly vždy velice těsné. Bezpečnost Norsku zajišťuje členství v NATO a ekonomické výhody již čerpá z EFTA a Evropského hospodářského prostoru, díky němuž je Norsko zapojeno do jednotného trhu kromě zemědělství a rybolovu. Norsko je také od roku 2001 součástí Schengenského prostoru a spolupracuje v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (poskytuje 3000 vojáků pro mírové operace).⁹⁷ To prozatím Norsku stačí. Většina severských států bylo motivováno ke vstupu z obavy nezůstat sám mimo EU. Norsko si ale díky svým ziskům z ropy může dovolit zůstat samo, ačkoli je s postupným rozrůstáním EU omezováno rozpětí norského obchodu. Je pravdou, že Norsko pouze přispívá do rozpočtu EU, aniž by mělo možnost podílet se na rozhodovacím procesu. Ročně tak platí do rozpočtu EU 227 milionů Euro –

⁹⁶ Heidar, K., (ed.), *Nordic Politics. Comparative Perspectives* (Oslo: Universitetsforlaget), s. 247-261

⁹⁷ „Co by Norsku přistoupení k EU vlastně přineslo?“, *Integrace.cz* – Částek, M., <http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/co-by-norsku-pristoupeni-k-eu-vlastn-prineslo> (staženo 1. 5. 2015)

oproti tomu například Švédsko platí ročně 25 milionů Euro. HDP Norska bylo v roce 2002 o 46 % vyšší než je průměr EU, což ovlivňuje výši ročních příspěvků.⁹⁸ Norům ale toto postavení vyhovuje, neboť si ho mohou finančně dovolit a nemusí se přizpůsobovat EU. Jako členský stát EU by Norsko muselo platit ještě více – bylo by čistým plátcem do rozpočtu EU. V rámci Evropského hospodářského prostoru muselo Norsko aplikovat legislativu z Bruselu – Norsko se může podílet na vývoji jejích direktiv, nemůže ovšem zasahovat do schvalování a tudíž neovlivní finální podobu direktiv. Výbor Evropského hospodářského prostoru nemůže navrhnout změny direktiv, může je ovšem zamítnout. Norská otevřená společnost již v době referend s nelibostí hleděla na způsob rozhodování a tvorby legislativy v EU, která je v rukou nevolených bruselských úředníků. V současné době ale nic nepřeváží nad výhodou národní suverenity. Díky „nečlenství“ může dotovat svá tradiční odvětví většími částkami, než jak by to umožnila EU. Tato „outside“ politika se v Norsku těší velké oblibě.⁹⁹ Norové by museli být postiženi nějakým materiálním tlakem, aby začali usilovat o členství. Norská vláda ale s touto variantou počítá a zisky z ropy vkládá do penzijních fondů, které jsou dále investovány a tak se jejich částka sama dále rozrůstá a uchovává bohatství pro další generace. Neshody členských států s EU jako například dánské odmítnutí ratifikace Maastrichtské smlouvy, irské odmítnutí ratifikace Niceské smlouvy, neúspěch ratifikace Ústavní smlouvy ve Francii a v Nizozemí, neshody ohledně jednotné měny Eura zejména v Dánsku, Velké Británii a ve Švédsku či dnes aktuální otázka tzv. „Brexitu“ ukazují, že lidé se nad otázkami EU nejsou často schopni shodnout a fungování EU je tím narušováno. To opět nahrává norským euroskeptikům. V roce 2011 pouze jeden z pěti Norů podporoval členství v EU, což značí, že čtyři z pěti neboli téměř 80 % Norů bylo proti členství.¹⁰⁰ Během finanční a ekonomické krize stoupla podle Sentio Research Group v Norsku opozice proti členství v EU z přibližně 60 % na téměř 75 % roku 2012. Nyní již došlo trochu ke snížení na necelých 70 % a ve společnosti je vidět určitý růst podpory členství, ovšem v Norsku není platforma pro

⁹⁸ Gažovič, O., Minařík, D., „Nórsko a Európska únia, ich vzájomný vzťah a jeho možné prameny v budúcnosti“, *Politologický časopis, IIR*, 2005, s. 145-146

⁹⁹ „Co by Norsku přistoupení k EU vlastně přineslo?“

¹⁰⁰ „EU opposition hits record high in Norway: poll“, *EUbusiness*, <http://www.eubusiness.com/news-eu/norway.dw7>, (staženo 25. 4. 2015)

znovuotevření přístupových jednání.¹⁰¹ Ani jedno z těchto čísel neznačí, že bychom v budoucnu měli za stávajících podmínek očekávat norskou přihlášku ke členství v EU.

Summary

Norway has managed to transform from poor agrarian state into one of the richest countries in the world thanks to discovery of crude oil and natural gas in the 1970s. Thanks to this major economic advantage they will not lose Europe's interest. Norwegian specifics are differing this country from its Scandinavian neighbors, Denmark and Sweden, and it does not seem to change. They are remaining reluctant Europeans and it is not possible to define just one explanation of their skepticism, but there are three main areas where I see the reason for Norwegian Euroscepticism. Firstly, there are Norwegian specifics, such as widely popular fishing and protection of agriculture. Second are economic reasons that are linked to big profits from crude oil and natural gas export. Last reason is strong national pride and fear of losing the decision making in key subjects (which has its reasons in history and is closely tied with aversion to the term "union").

Truth is, that Norwegian security issues are covered in the NATO (the North Atlantic Treaty Organization) membership and economic interests are covered with the EFTA (the European Free Trade Association) and the EEA (the European Economic Area) memberships. Thanks to the EEA is Norway involved in the European Single Market except from field of agriculture and fishery. Since 2001 is also part of the Schengen Area and cooperates with the EU within the Common Foreign and Security Policy.

Majority of the Scandinavian states were motivated to enter the European Union because they were afraid to stay alone outside of it. But Norway can afford staying outside because of their export profits. Of course, Norway has to contribute to the EU's budget and has no possibility to participate in the process of decision-making. Rich Norway pays 227 million € annually – in contrast to this Sweden pays 25 million € annually to the EU's budget. Norwegian citizens are supporting this situation because they do not have to make compromises and if Norway was a member state, it would have to pay even more. Not-

¹⁰¹ „Nordic countries and EU – Public opinion in Norway“, Ralf Grahn - *Grahnlaw*, <http://grahnlaw.blogs.fi/2013/05/24/nordic-countries-and-eu-public-opinion-in-norway-16052367/>, (staženo 25. 4. 2015)

being a member state has great advantage for Norway – they can subsidize their traditional sectors with higher amounts of money. This so called “outside-policy” is very popular in Norway.¹⁰² It is worth mentioning that Norwegian government has cleverly established pension funds, where are saved money gained from the crude oil and natural gas exports. These funds have commissions that are further investing so the amount of money is growing.

We can see many disagreements among the EU’s member states and that European citizens are often not able to agree with some crucial issues. Functioning of the EU is disrupted with it. And these disagreements suit Norwegian EU-opponents purposes. In 2011 only one of five Norwegians supported the membership in the EU, which means that almost 80 % of Norwegians were against it.¹⁰³ In 2012 raised the opposition in Norway from 60 % to 75 % because of the financial and economic crisis which was presented in the EU. Nowadays is the opposition against the EU estimated about 70 %, but there is still missing the platform for re-opening of the accession negotiations.¹⁰⁴ So in the near future we should not expect the Norwegian application to the EU membership.

¹⁰² „Co by Norsku pristoupění k EU vlastně přineslo?“, Integrace.cz – Částek, M., <http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/co-by-norsku-pristoupeni-k-eu-vlastn-prineslo> (staženo 1. 5. 2015)

¹⁰³ „EU opposition hits record high in Norway: poll“, EUBusiness, <http://www.eubusiness.com/news-eu/norway.dw7>, (staženo 25. 4. 2015)

¹⁰⁴ „Nordic countries and EU – Public opinion in Norway“, Ralf Grahn - Grahnlaw, <http://grahnlaw.blogs.fi/2013/05/24/nordic-countries-and-eu-public-opinion-in-norway-16052367/>, (staženo 25. 4. 2015)

8. Prameny a literatura

Prameny

„Agreement on the European Economic Area“, *EFTA*, <http://www.efta.int/media/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Main%20Text%20of%20the%20Agreement/EEAagreement.pdf>, (staženo 4. 4. 2015)

„Folkeavstemningen om EU 1994“, *Statistics Norway*, http://www.ssb.no/emner/00/01/30/euvalg/eukart72_94.html, (26. 2. 2015)
Official page of Norwegian Government - <https://www.regjeringen.no/en/find-document/id2000006/>, (staženo 5. 4. 2015)

„Prime Minister Gro Harlem Brundtland – The Future of European Integration – a Norwegian View“, *Regjeringen.no*, <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/smk/vedlegg/taler-og-artikler-av-tidligere-statsministre/gro-harlem-brundtland/1996/speech-at-osterrichischen-gesellschaft-fur-aussenpolitik.pdf> (staženo 4. 5. 2015)

„Sweden's road to EU membership“, *Regeringskansliet – Government Offices of Sweden*, <http://www.government.se/sb/d/3470/a/20685> (staženo 20. 4. 2015)

Statistics Denmark, <http://www.danmarks-statistik.dk/en.aspx>, (staženo 1. 3. 2015)

“Toast Speech of Prime Minister Gro Harlem Brundtland at the European Parliament in 1988“ *Official page of Norwegian Government*, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/toast-speech-at-the-european-parliament/id609235/>, (staženo 5. 4. 2015)

Literatura

Knihy

Archer, C., *Norway outside the European Union: Norway and European Integration from 1994 to 2004* (New York: Routledge, 2005)

Arter, D., *Scandinavian Politics Today* (Manchester University Press, 1999)

Bakke, E., Hroch, M., Kadečková, H., *Dějiny Norska* (Nakladatelství lidových novin, 2005)

Branner, H., *Small State on the Sidelines: Denmark and the Question of European Political Integration*, in Wilhes, G., *Britain's Failure to Enter the Eruoepan Community* (London/Portland, 1997)

Brunclík, M., Havlík, V., Pinková, A., *Skandinávie. Proměny politiky v severských zemích* (Wolters Kluwer ČR a CEVRO institut, 2011)

Fiala, P., Pitrová, M., eds., *Rozšiřování ES/EU* (Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2003)

Goněk, V., *Od malé Evropě k velké Evropě 2*, (Masarykova univerzita, Brno, 2003)

Granell, F., *The European Union's Enlargement Negotiations with Austria, Finland, Norway and Sweden* (Journal of Common Market Studies, vol. 33, No. 1, 1995)

Gstöhl, S., *Reluctant Europeans – Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration* (Lynne Reinner Publishers, 2002)

Ham, A., Butler, S., Roddis. M., *Norsko* (Lonely planet, nakladatelství Svojtka & Co., s.r.o., 2011)

Hanf, K., Soetendorp, B., *Adapting to European Integration: Small States and the European Union* (Routledge, 1997)

Heidar, K., (ed.), *Nordic Politics. Comparative Perspectives* (Oslo: Universitetsforlaget)

Ingerbritsen, Ch., *The Nordic States and European Unity* (London, Ithaca, 2000)

Kan, A., *Dějiny skandinávských zemí* (Nakladatelství Svoboda, 1983)

Nordstrom, B. J., *Scandinavia since 1500*, (University od Minnesota Press, 2000)

Knudsen, F., O., Saeter, M., *Norway in: Wallace, H. (ed.), The wider Western Europe, reshaping the EC/EFTA relationship* (London: Pinter for the Royal Institute of International Affairs, 1991)

Kolberg, J. E., *The Study of Welfare State Regimes* (American Journal of Sociology Vol. 99, No. 1, 1993)

Peregrinová, H., *Dánské politické strany a jejich vztah k EU: „být, či nebýt euroskeptik – to je to, oč tu běží“* (bakalářská práce FSV UK – Katedra mezinárodních teritoriálních studií, ved. Práce Mgr. Tereza Hořejšová 2007)

Preston, Ch., *Enlargement and Integration in the European Union* (The Routledge/University Association for Contemporary European Studies Series, 2003)

Viktorová, I., *Severská spolupráce, její proměny ve 2. polovině 20. století* (diplomová práce FSV UK, Institut mezinárodních studií, Katedra západoevropských studií, 2008)
Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Waever, O., Hansen, L., *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States* (Routledge, 2001)

Wallace, H. (ed.), *The Wider Western Europe, Reshaping the EC/EFTA Relationship*. (London: Pinter, for the Royal Institute of International Affairs, 1991)

Články

„Co by Norsku přistoupení k EU vlastně přineslo?“, Částek, M., *Integrace.cz*
<http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/co-by-norsku-pristoupeni-k-eu-vlastn-prineslo> (staženo 1. 5. 2015)

„EU opposition hits record high in Norway: poll“, *EUbusiness*,
<http://www.eubusiness.com/news-eu/norway.dw7>, (staženo 25. 4. 2015)

„Nórsko a Európska únia, ich vzájomný vzťah a jeho možné prameny v budúcnosti“, Gažovič, O., Minařík, D., *Politologický časopis*, IIR, 2005

„Nordic countries and EU – Public opinion in Norway“, Grahn, R., *Grahnlaw*,
<http://grahnlaw.blogs.fi/2013/05/24/nordic-countries-and-eu-public-opinion-in-norway-16052367/>, (staženo 25. 4. 2015)

Internetové zdroje

„About EFTA“, *EFTA*, <http://www.efta.int/about-efta>, (staženo 26. 2. 2015)

„Bjørn Tore Godal“, *Norsk Biografisk Leksikon*,
https://nbl.snl.no/Bj%C3%B8rn_Tore_Godal (staženo 21. 4. 2015)

„Cíle a zásady OSN“, *Informační centrum OSN v Praze*, <http://www.osn.cz/system-osn/o-osn/?i=173>, (staženo 20. 2. 2015)

„Dotváření společného trhu a rozšíření ES“, *Euroskop*,
<https://www.euroskop.cz/8887/15154/clanek/70-leta---dotvareni-spolecneho-trhu-a-rozsireni-es/>, (staženo 26. 8. 2015)

„European Economic Area“, *EFTA*, <http://www.efta.int/eea>, (staženo 26. 2. 2015)

„ESVO“, *Euroskop*, <https://www.euroskop.cz/9133/sekce/esvo/>, (staženo 30. 4. 2015)

„Facts about the nordic region“, *Norden*, <http://www.norden.org/en/fakta-om-norden-1>, (staženo 18. 2. 2015)

„Historie Evropské unie“, *Europa*, http://europa.eu/about-eu/eu-history/1960-1969/1966/index_cs.htm, (staženo 2. 3. 2015)

„Historie Norska“, *Skandinávie.info*, <http://www.skandinavie.info/historie-norska/>, (staženo 26. 4. 2015)

„Knut Hoem Biografi“, *Stortinget.no*, <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representantfordeling/Representant/?perid=KNHO> (staženo 22. 4. 2015)

„NATO – hlavní funkce“, *Ministerstvo obrany České republiky*, <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=2410>, (staženo 15. 2. 2015)

Noramb – Norsko – oficiální stránky v České republice, <http://www.noramb.cz>, (staženo 15. 2. 2015)

„Norway – European Communities Referendum 1972“, *Electoralgeography*, <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-european-community-referendum-1972.html>, (staženo 25. 2. 2015)

„Norway - European Union Referendum 1994“, *Electoralgeography*, <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-eu-referendum-1994.html>, (staženo 28. 4. 2015)

„Norway – Mission to the UN“, *Norway – UN*, <http://www.norway-un.org/NorwayandUN/>, (staženo 18. 2. 2015)

Official page of United Nations, <http://www.un.org>, (staženo 22. 2. 2015)

Statoil, <http://www.statoil.com/en/Pages/default.aspx>, (staženo 20. 4. 2015)

Sentio Research group, <http://www.sentio.no/>, (staženo 23. 4. 2015)

„Settlements in Norway“, *Environment.no*, <http://www.environment.no/PageFiles/9403/settlements.gif>, (staženo 27. 2. 2015)

Severská rada a severská rada ministrů, *Severské listy*, <http://www.severskelisty.cz/ncm/ncm0046.php>, (staženo 26. 8. 2015)

Severské listy, <http://www.severskelisty.cz/servis/rubriky.php>, (staženo 10. 2. 2015)